

היבטים לשוניים בפרשת תצוה עז

דקדוקי קריאה וטעמים בפרשת תצוה ובהפטרות ובראשון של כי-תשא

כז יט וְיִקְחוּ: הוא"ו בשווא נע. **לְהַעֲלֹת**: געיה בה"א מעמידה מעט את קריאתה למנוע הבלעת העי"ן החטופה שלאחריה

כח א לְכַהֲנוּ-לִי: געיה בכ"ף

כח ג רִוַח חֲכָמָה: יש להקפיד על הפרדת התיבות

כח י עַל הָאֵבֶן הָאֶחָת: טעם טפחא בתיבה עַל

כח יז מִלֶּאֱת: טעם נסוג אחור ללמ"ד.

אַרְבָּעָה טוֹרִים אֵבֶן: טעם טפחא בתיבת **אַרְבָּעָה**. **פְּטֹדָה**: הטי"ת בשוא נח

כח יח וַיִּהְיֶה: היר"ד קמוצה

כח יט וְאַחֲלָמָה: במלעיל

כח כ וַיִּשְׁפָּה: היר"ד בקמץ גדול והשי"ן בשווא נע, והפ"א בצירי ללא דגש

כח כב שְׂרָשֻׁת: געיה בשי"ן והרי"ש בשווא נח¹

כח כח וִירְכָסוּ: הוא"ו בשווא נע

כח לב תִּחְרָא: החי"ת בשוא נח לא בחטף. **יִהְיֶה-לּוֹ**: געיה ביו"ד הראשונה ודגש חזק בלמ"ד מדין דחיק

כח לג רַמְיָל: מוטעמת בפשטא ולא בקדמא

כח מא וְכַהֲנוּ לִי: תיבת **וְכַהֲנוּ** במרכא ואין היא מוקפת לתיבה שלאחריה בסילוק (סוף פסוק)

כח מג לוּ וּלְזִרְעוֹ אַחֲרָיו: כך ההטעמה²

כט א אֲשֶׁר-תַּעֲשֶׂה: המילים מוקפות, תיבת **אֲשֶׁר** לא בקדמא אלא געיא בשי"ן ובמקף

כט יא וְשַׁחֲטֶתָ: הטי"ת בשווא נח על אף הקושי וכן הוא בהמשך בפס' טז, כ

כט יג הַמִּכֶּסֶה: המ"ם בשוא נע וכן בפס' כב³

כט כט לְמִשְׁחָה: המ"ם בקמץ קטן

כט ל יִלְבָּשׁם: השי"ן בקמץ

כט לט אֶת-הַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד תַּעֲשֶׂה בִבְקָר: אין לבלבל עם פרשת התמיד בפינחס שם כתוב **אֶחָד**

כט מ וַיִּסֹּד: הנז"ן בצירי

כט מג וְנִקְדַּשׁ: הדלי"ת פתוחה

כט מו לְשִׁכְנֵי: השי"ן בקמץ קטן

ל ד תַּעֲשֶׂה-לּוֹ | געיה בתי"ו ודגש חזק בלמ"ד מדין דחיק

ל ח וּבַהֲעֹלֹת: הבי"ת בשווא נח וגעיה בה"א למנוע הבלעת העי"ן החטופה

מפטיר לשבת זכור דברים כה:

יז עֲמִלֶּק: יש הקוראים פרשת זכור כל מילה וכל אות לאט ובהדגשה והם עלולים לקרוא את המ"ם בדגש

¹ הגעיא כאן אינה הופכת את השוא לנע.

² בתורה קדומה, עפ"י כל ספרי תימן, מוטעם לוּ וּלְזִרְעוֹ אַחֲרָיו, אבל לפי הספרים שלנו כמצוין למעלה.

³ בכ"י לנינגרד המ"ם בחטף פתח כדי לוודא את קריאת השווא הנע.

בעוד שהיא רפויה אחרי חטף. **בְּצִאתְכֶם**: התי"ו בשווא נע

יח **קָרָדְ**: געיה בקו"ף והרי"ש בשווא נע. **וַיִּזְנֹב**: גם כאן בעלי הקריאה האיטית המדגישה, עלולים לקרוא את היר"ד בשווא נע ובדגש בעוד שהיא ללא דגש ובשווא נח. **כָּל-הַנְּחָשִׁים**: נחץ בנו"ן מפאת הגעיה. **וַיִּגְעַ**: קוראים שבכל קריאה אינם מבחינים בין אל"ף לעי"ן עלולים לקרוא כאן עי"ן פתוחה במקום עי"ן בפתח גנובה, כלומר: ויגעה. אבל לפי קריאת האשכנזים יש כאן אל"ף גנובה ונקרא וַיִּגְעַ. ולפי עדות המזרח: וַיִּגְעַ

יט **בְּהִנִּיחַ**: כבהערה הקודמת יש קוראים המדגישים את הנו"ן ואם בקריאתם אינם מבחינים בין קמץ לפתח, הם עוברים משימוש של מנוחה למשמע של הִנְחָה או עזיבה. **אֲשֶׁר יִי-אֱלֹהֶיךָ**: שימו לב! **אֲשֶׁר** במונח, יי" געיה ומוקף, ולא כחומשים דוגמת קורן שהטעימו להיפך

מָכַל-אֵיבֶיךָ: טעם קדמא באל"ף, גרש בב"ת והיר"ד ביניהן בשווא נע.

אֶת-זָכְרִי: לאחרונה השתרש מנהג לקרוא פעמים את המילה "זכר". מנהג זה אינו מוכר באשכנז המערבי וגם לא בעדות המזרח. בקונטרס "מקראות שיש להם הכרע" של הר"מ ברויאר ז"ל⁴ האריך להוכיח שאין ספק שנוסח הצירי הוא הנכון, ואין כל צורך בקריאה הכפולה

הפסרת שבת זכור שמואל א טו (הספרדים מתחילים בפס' א):

א **לְמַשְׁחָךְ**: שי"ן בקמץ גדול, ח"ת בחטף קמץ וכ"ף סופית בקמץ גדול

ב **בְּעִלְתּוֹ**: געיה בב"ת, אין לקרא 'בלות'

ג **וְהִפְיָתָה**: במלרע

ד **וַיִּשְׁמַע**: יו"ד בשווא נח, שי"ן בפתח והמ"ם בדגש חזק

יח **בְּדָרְךָ**: הבי"ת בשווא נע ולא בפתח

כג **וַיִּמָּאֶסֶךְ**: בתכנת הכתר שאנו מעתיקים ממנה אין געיה באל"ף, עם זאת אין ספק שהאל"ף בקמץ רחב והסמ"ך בשווא נע⁵

כה **וְאֶשְׁתַּחֲוֶה**: הוא"ו בשווא נע

כח **מִמֶּךָ**: כ"ף סופית דגושה

ל **וְהִשְׁתַּחֲוִיתִי**: מלעיל

ראשון של כי תשא:

יב **וְלֹא-יְהִיָּה בָּהֶם נֶגֶף בְּפִקְדֹן אַתֶּם**: יש להחיש את קריאת התיבה **נֶגֶף** להסמיכה לקודמתה, **וְלֹא-**

יְהִיָּה בָּהֶם נֶגֶף - בְּפִקְדֹן אַתֶּם

טו **וְהִדַּלְ לָא - לְתֵת אֶת-תְּרוּמָת**: יש להקפיד על הפרדת התיבות

ל יח **לְרַחֲצָה**: הרי"ש בקמץ קטן והחי"ת בשווא נח

כז כ וְאֵתָה תַּצְוֶה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּקְחוּ אֵלֶיךָ שִׁמְן זֵית זָךְ כְּתִית לְמָאֹר לְהַעֲלֹת גֵּר תָּמִיד
פרשה וטבעה מאת משה רענן שבת בשבתו תצוה עז

⁴ ניתן להוריד מכאן http://www.herzog.ac.il/tvunot/fulltext/mega10_broyer.pdf המעוניין יכול לקבלו אצלי
⁵ במקרים כגון זה השלים ר"מ ברויאר געיות במקום הראוי להן. הקובע שזה קמץ רחב ושוא נע או חטף, ושוא נע הוא כי אמאס הוא במשקל אָפֶּעַל.

את הזיתים גידלו בעיקר להפקת שמן ולכן התורה מונה "זית שמן" בין שבעת המינים שהשתבחה בהם א"י (דברים ח,ה) ולא מונה "זית" בלבד. כך מצאנו גם בדברי רבשקה לאנשי ירושלים הנצורים: "עַד בָּאֵי וְלָקַחְתִּי אֶתְכֶם אֶל אֶרֶץ כְּאַרְעֵכֶם אֶרֶץ דָּגָן וְתִירוֹשׁ אֶרֶץ לֶחֶם וְכֶרְמִים אֶרֶץ זֵית יֶצֶהָר וְדִבֵּשׁ וְחָיו וְלֹא תָמְתוּ" (מלכים ב יח, לב)...

באופן זה מפרש המהרש"א את דברי הגמרא במנחות (נג,ב): "מה זית זו אחריתו בסופו, אף ישראל אחריתו בסופן". אומר המהרש"א: "אחריתו הוא תכליתו אינו אלא בסופו, שנשתנה להיות שמן, דהזית גופיה כמו שהוא אין לו שום מעלה עד תכליתו".

גידול מרכזי

שימושו העיקרי של השמן היה כמזון, הן על ידי תיבול הפת והן לטיגון. השמן שימש גם לסיכה, לרפואה ולמאור. על כמה חלופות לשימוש בשמן אנו לומדים בסוגיה בברכות (לה,ב) העוסקת בברכה על שמן הזית: "גופא: אמר רב יהודה אמר שמואל, וכן אמר רבי יצחק אמר רבי יוחנן: שמן זית מברכין עליו בורא פרי העץ. היכי דמי? אילימא דקא שתי ליה – אוזוקי מזיק ליה? ... הסך שמן של תרומה ... אלא: דקא אכיל ליה על ידי פת ... דקא שתי ליה על ידי אניגרון...". במנחות (פ,א) מתואר השימוש בשמן זית למטרות קוסמטיות: "תניא: רבי יהודה אומר: אנפקנון, שמן זית שלא הביא שליש. למה סכין אותו? שמשיר את השיער ומעידן את הבשר".

הזית היה גידול מרכזי ובעל חשיבות כלכלית רבה בא"י ומכאן עצתו של רבי יוחנן (בבא מציעא קז,א): "[ו]כָּרוּךְ אֲתָהּ בְּשֶׁדֶּה (דברים כח, ג) – שיהו נכסיך משולשין: שליש בתבואה, שליש בזיתים ושליש בגפנים".

תקוע בגליל

אזור הגידול העיקרי היה הגליל כפי שמשמע מהנאמר בסוגיה במנחות (פה,ב) לגבי חלקו של אשר, המושך שמן כמעין, ומתיאור עסקת העונק של אנשי לודקיא שהתבצעה בגוש חלב: "משנה: תקוע אלפא לשמן, אבא שאול אומר שניה לה רגב בעבר הירדן ... גמ': וַיִּשְׁלַח יוֹאָב תְּקוּעָה וַיִּקַּח מִשָּׁם אִשָּׁה חֲכָמָה (שמואל ב, יד, ב). מאי שנא תקועה? אמר רבי יוחנן: מתוך שרגילין בשמן זית, חכמה מצויה בהן. תנו רבנן: וְטָבַל בְּשֶׁמֶן רִגְלֵי (דברים לג, כד), זה חלקו של אשר שמושך שמן כמעין. אמרו: פעם אחת נצרכו להן אנשי לודקיא בשמן, מינו להן פולמוסטוס אחד, אמרו לו: לך והבא לנו שמן במאה ריבוא, הלך לירושלים. אמרו לו לך לצור, הלך לצור. אמרו לו: לך לגוש חלב, הלך לגוש חלב. אמרו לו: לך אצל פלוני לשדה הלז, ומצאו שהיה עוזק תחת זיתיו".

כרם זיתים ממערב לציפורי
צילם: שי לביא

נחלתו של אשר אשר השתרעה על פני עמקי הצפון, הגליל התחתון והגליל המערבי (גוש חלב מזהה היום בגליל העליון). השם "תקועה" כמקור השמן המשובח ביותר בארץ ("אלפא לשמן") וכמקום שאנשיו רגילים בשמן איננו מתייחס, כפי הנראה, ליישוב תקוע שביהודה העשוק ליד בית לחם בגבול המדבר ונזכר בדברי הימים (כ,כ): "וַיִּשְׁכְּמוּ בִבְקָר וַיֵּצְאוּ לַמִּדְבָּר תְּקוּעַ (דברי הימים ב, כ, כ) אלא לתקוע הגלילית שעכנה ליד מירון. תקוע זו מזכרת כמקום שזיתיו אפילות (מאחרות להבשיל): " ... אם יש אפילות מהן אוכלין עליהן, ושאר ארצות אחת לזתים ולתמרים. אוכלין בזתים עד שיכלה אחרון שבתקוע. ר' ליעזר בן יעקב אומר אף של גוש חלב" (תוספתא, שביעית ז,טו). מסתבר שמדובר ביישוב גלילי (סמוך לגוש חלב)

שפירותיו מאחרים להבשיל ולא ביישוב בספר המדבר בעל אקלים חם ולכן ממחר להבשיל פירות.

סגולות רפואיות

הקדמונים (כמו גם החוקרים בני זמננו) ייחסו לשמן הזית השפעות רפואיות חיוביות רבות. בסוגיה שציטטתי מתואר השמן כתורם לחכמה. בלשון רש"י כת"י כאן: "חכמה מצויה בהם – שמן זית מפקח את הלב". בהוריות (יג,ב) אנו מוצאים השפעות סותרות. לכאורה, על הזיכרון: "תנו רבנן: חמשה דברים משכחים את הלימוד ... והרגיל בזיתים ... חמשה דברים משיבים את הלימוד: פת פחמין וכל שכן פחמין עצמן, והאוכל ביצה מגולגלת בלא מלח, והרגיל בשמן זית, והרגיל ביון ובשמים ... מסייע ליה לרבי יוחנן, דאמר רבי יוחנן: כשם שהזית משכה לימוד של שבעים שנה, כך שמן זית משיב לימוד של שבעים שנה".

ניתן לפרש את דברי הגמרא במונחים רוחניים אך לפחות לגבי שמן הזית נראה שהדברים מעוגנים בריאליה. ההבדל בין הזיתים עצמם ובין השמן המופק מהם עשוי לבוע מתכולת חומרים שונה.

לתגובות ורישום לקבלת מאמרי צמחים ובעלי חיים על פי סדר הדף היומי:

raananmoshe1@gmail.com

ממשיכים לעקוב אחרי הכרעות ר"מ ברויאר ז"ל מנחת שי על התורה מובא כאן בליווי הערות צבי בצר ז"ל.

כח ה **וְאֶת-הַתְּכֵלֶת: לִשְׁשׁ, ב"א. וְאֶת- ב"נ** לבן נפתלי יש געיא.

כח ז **קצותיו: לשש, מ"ש. קצתיו: ד** מחלוקת כתיב.

מנחת שי: **קצותיו**: מל' וי"ז בכל ספרי מדויקים. זכ"כ **הרמ"ה** ז"ל, על שני קצותיו דסוף פסוק **דועשה** כרוב אחד מקצה, מל' דמל' כתי', מל' חד וי"ז ומל' יו"ד, וכל אורית דכותי', בר מן ב' כתי' תרין וי"ז בין צד"י לתי"ו, וחס' יו"ד בין תי"ו לוי"ו בתראה, וס' **משני** קצותיו דכרובים דזיקהל, **על** שני קצותיו דאפוד דואלה פקודי. [קצותיו].

כח י **וְאֶת-שְׁמוֹת: ל, הסי'. וְאֶת- שש** שני כ"י ששון מוסיפים געיא. הערה 21

ההסכמה היא, כנראה, שלא להטעים געיה בוי"ו; והשוה כא"צ יד. 12; ועל פי זה יש להגיה את נוסח ההסכמה בספר החילופים, מהדורת ליפשיץ.

הששה: ששד. הששה: ל לנינגרד משמיט דגש אחרי ה"א הידיעה.

כח יח **וְיָהֳלֵם: לשש, מ"ש. וְיָהֳלֵם: ד**

עדות על נוסח כא"צ מאורות נתן **וְיָהֳלֵם** פתח **לא כן אלא קמץ**
מנחת שי: **וְיָהֳלֵם**: בס"ס חז"ל בקמץ. ⁷³ **וְיָהֳלֵם? וְיָהֳלֵם?**

^א הרמ"ה: קצ"ה.

^ד דועשה כרוב: שמי' כח יט.

^ה משני קצותיו: שמי' לז ח.

^י על שני קצותיו דאפוד: שמי' לט ד.

⁷³ הסתירה בין הניקוד בדיבור-המתחיל (פתח) לבין העולה מן ההערה (קמץ) מתיישבת באחד משני אופנים: אפשר שנוסח מ"ש הוא בפתח (כדיבור-המתחיל), ומשום מה מצא לנכון לחלוק על ספרים ספרדים; ואפשר

מגליון תצוה סט: וְיִהְיֶה לָּךְ כֵּן הוּא גַם בַּפֶּרֶשֶׁת פְּקוּדֵי לֹט יֵא (רשימות קמחי) וכן ביחזקאל כח יג בכולם היו"ד בקמץ.

כן הוא גם בדפוסים הנפוצים אשר אינם לפי היידנהיים. בכתר דמשק הוא בקמץ, גם בלנינגרד ובששון הוא בקמץ.

רוו"ה מביא מיהב"י שהניקוד היא ביו"ד פתוחה ומוסיף עליו: וכן בכ"י גם בשל נד, גם במקראות גדולות רפו ורעה וסונצינו ובכל הקדמונים היו"ד בפתח. גם הרד"ק במכלול הזכיר לבד משקל יפעל ואילו יפעל לא הזכיר.

ספק אם עלינו להתווכח עם רוו"ה. בכתבי היד המזרחיים כא"צ לנינגרד וששון מנוקד בקמץ, והם יותר מקובלים עלינו מהספרים האירופיים שעליהם מסתמך רוו"ה. נוסף לכך שיש לנו עדות מפורשת על נוסח כא"צ כאן ובפקודי⁶ וכא"צ עצמו לפנינו ביחזקאל. כלומר אנחנו הולכים לפי בן אשר והמקורות לפני רוו"ה כנראה ניקדו לפי שיטה אחרת. **ע"כ מתצוה סט.**

כח יט ואחלקמה: לשש, מ"ש. ואחלקמה: ד

מנחת שי: **ואחלקמה:** מלעיל, כי הטעם בלמ"ד, לא במ"ם. [ואחלקמה].

כח כ וישפה: לשש, מ"ש. וישפה: ד

עדות מאורות נתן על נוסח כא"צ וישפה סגול לא כן אלא צרי

מנחת שי: **ישפה:** במקצת ס"ס הפ"א בצירי, ^חכמ"ש ביחזקאל כ"ח, ⁷⁴וכן ראיתי בדפוס ישן, וכ"כ בעל א"ת. [וישפה].

כח כו האפד: לשש, מ"ג-שש כו, מ"ג-ד ה. האפד: מ"ש

בספרי התורה של תימן כתוב האפד ללא וי"ו, בספרי שאר העדות מלא וי"ו.

מנחת שי: **אל עבר האפד ביתח:** במקצת ספרי כתוב האפד חס' וא"ו, והמסורת שלחם ט' מל' בליש', ולא נמנה זה עמחם, וכן הוא ^חבמסורת הדפוס על פסוק ואלה הבגדים אשר יעשו חשן ואפד. וא"ת הכריע לעיקר שהוא מלא וא"ו, כי כן הוא בכל ספרי ספרד, וכתב שכן מצא במסורת מדויקת כ"י עשרה מלאי וי"ו בלישני בתורה, וזה א' מחם, וכ"כ בס' שמן ששון. וגם ^{לט}הרמ"ה ז"ל כתב, ואית מסורת דמסר' גבי חשן ואפד ומעיל תשעה מלאי, והוא שיבושא, דעל כרחיך ^בעשרה חו. ועיין ^{כא}בריש ויקהל. [האפד].

שנוסחו הוא בקמץ (כמשתמע מן ההערה), ושגה בדיבור-המתחיל. האפשרות הראשונה שהצעת נראית יותר, מאחר שאותה שאלה קיימת גם בהתייחסותו של נורצי ל'יחלם' דלקמן (שכו' לט יא), וקשה לסבור ששגה פעמיים אותה שגיאה עצמה.

⁶ מאורות נתן אינו מציין את נוסח פרשת פקודי, ^חכמ"ש: מ"ש יח' כח יג ('וישפה').

⁷⁴ כאן וביח' כח יג אין התאמה לכאורה בין ניקוד הדיבור-המתחיל (סגול) לנמסר בהערה (צירי). די לונזאנו, המשמש כמקור להערה שכאן, כתב 'בס"ס הפ"א בצירי', ונורצי צמצם זאת למקצת ס"ס. בצמצום זה רומז נורצי שאינו סובר אלא כחלקם האחר של ספרים ספרדים, בסגול. גם דרך ההצגה ביחזקאל רומזת כן, שהנה שם לא יחס את הצירי לספרים ספרדים, אף לא למקצתם, אלא ל'ס"א' (ספרים אחרים? ספר אחד?).

^ח במסורת הדפוס: מ"ג – ד שמי' כח ד.

^{לט} הרמ"ה: אפ"ד.

^ב עשרה חו: עכ"ל הרמ"ה.

השערת ר"מ ברויאר בספר כתר ארם צובה והנוסח המקובל של המקרא עמ' 268
65. על פי הדברים האלה אפשר להסביר גם את מחלוקת העדות ביחס לכתוב האפד
שבשמ' כח, כו. וראה את לשון המסורה על לישנא דאפוד:
מ"ג-ש שמ' כח, כו; מ"ג-ד שם ד: אפוד האפוד ט' מלי בתורה... וכל נביאייא וכתביא
דכותהון
מ"ג-ש שמ' כח, כו: אפוד האפוד [ט' מל בתור]...

מסורה זו מונה רק ט' מלאים בתורה. אך מסורה שהובאה בידי הרמ"ה מונה י' מלאים
בתורה ומוסיפה את האפוד שבשמ' כח, כו – בניגוד לנוסח לבשש"ד שם (האפוד) ובניגוד
למסורת שש"ד.

ומסתבר, שאירעה כאן אותה תקלה, שכבר מצאנו כדוגמתה במקומות אחרים. וזו או כעין
זו היתה הלשון המקורית של המסורה שהובאה בידי הרמ"ה: אפוד האפוד י' מל... וכל
נביאים וכתובים דכותהון. מספר י' האמור כאן כולל רק את ט' המלאים שהובאו במסורת
שש"ד; והעשירי הוא: כל נביאים וכתובים. ואף על פי כן אומרת המסורה בסוף דבריה:
וכל נביאים וכתובים דכותהון. אך מסרן מאוחר לא הבין את עירבוב הסימנות; ולפיכך
הוסיף גם את שמ' כח, כו – כדי להשלים את מגין העשרה.² הערה 2

מסתבר, שהוסיפו את שמ' כח, כו אגב שני הפסוקים הסמוכים לו: שמ' כו, כז, כח. ויש לעמוד כאן בייחוד על הדמיון
שבין שני הפסוקים הראשונים (שמ' כח, כו, כז): שניהם פותחים בביטוי 'ועשית שתי טבעות זהב'.
אם הסבר זה הוא נכון, אין לנו אלא להצטרף על אותה תקלה. שהרי נוסח האשכנזים
בשמ' כח, כו מתאים לאותה מסורה, שהובאה בידי הרמ"ה; ורק המסורת הנאמנה שבידי
התימנים שמרה על הנוסח המקורי – בטרם שובש בהשפעת עירבוב הסימנות.¹

כח כו **מְחִבְרָתוֹ: שש"ד. מְחִבְרָתוֹ: ל** בלנינגרד מוצגת כאן שיטת ניקוד אחרת.

האפוד (2): לשש, מ"ש, מ"ג-שש, מ"ג-ד. האפוד: ד
כאן כל המקורות לרבות מסורה גדולה של ונציה גורסים מלא וי"ו מלבד גרסת ונציה.
מנחת שי: **על שתי כתפות האפוד:** ^{כז} בהעתק הללי האפוד, 'ירושלמי האפוד, ע"כ. ובספרי'
מדוויק'י מל', וכן הוא ^{כח} במסורת בכלל המלא". ודע כי מה שכתנו במסורת הדפוס שתי
כתפות האפוד קדמ' ב' בו, ר"ל הראשון והשני שבפסוק זה, דשניהם מלאים.⁷⁷ וכן במסורת
כ"י ועשית שתי טבעות זהב ב' בפסוק, ^{כט} וכמ"ש בריש פרשת ויקהל. [האפוד].

כח כח **האפוד (1): שש"ד, רמ"ה, מ"ג-שש, מ"ג-ד. האפוד: ל**
לנינגרד דעת יחיד בניגוד למסורה שהוזכרה כאן.

כח לב **תְּחָרָא: לשש. תְּחָרָא: ד** ונציה גורס בחטף-פתח.

כח לג **רמני': לש, ש? רמני': ד** מאורות נתן: פשטא ודגש ק' כן

^{כא} בריש ויקהל: מ"ש שמ' לח ט ('לאפוד').

^{כז} בהעתק הללי: לפי גינצבורג, מסורה, ג, עמ' 117 (ולפי אבן ספיר), המחלוקת הזאת מתייחסת לפסוק
הקודם, פס' כו, ואילו בפסוקנו 'האפוד' מלא.

^{כח} במסורת: מ"ג – ד שמ' כח ד.

⁷⁷ [נראה שגורצ'י מפרש כי קדמא' מכוון לחיקרות הראשונה בפסוק וב' מכוון לחיקרות השנייה. אולם חיצון
קדמא' בא להבדיל את הפסוק הזה מחברו (שמ' לט כ) ששתי חיקריות אפר בו באות בכתב חסר.]

^{כט} וכמ"ש: מ"ש שמ' לח ט ('לאפוד').

השוואל מוסיף לשאלה אם יש דגש קל במלה תְּכַלֵּת שאחרי רַמְנִי, מה שמוכיח על פשטא ולא על אזלא (קדמא).

ופעמני: לשש, ב"א. ופעמני: ב"נ לבן נפתלי געיא בו"ו.

כח לה עַל-אֲהֲרֹן: לש. על-: ש ששון אינו גורס את הגעיא.

כח לו ועשית צִיץ: לשש, מ"ש. צִיץ: ד ראו לבוא כאן דגש 'אתי מרחיק'. ונציה אינו גורסו.

מנחת שי: צִיץ: הצד"י דגושה, וכן ^נבמכלול דף ק"ו. ובקצת תיקוני ס"ת הצד"י אחרונה רבתא, וכן מצאתי בנוסח א' מאותיות רבתות, ולא נמצא כן בנסחאוי ספרדיו. [צִיץ].

כח מ כתנת: לשש, מ"ש. כתנות: ד מנחת שי: ולבנו אהרן תעשה כְּתֹנֶת: חכ"ף רפה. חס' וא"ו בהעתק הללי ובספרי מדוייקי. וכ"כ ^נחרמ"ה ז"ל על זה חס' דחס', ^נוכל אורית דכות'.

כח מא וכהנו לי: לשש, מ"ש. וכהנור: ד טעם מרכא או געיא? מנחת שי: וְכֹהֲנֵנוּ לִי: כתב א"ת שבס"ס בלא מקף, והוא מלרע, כי הטעם בנו"ן, לא בכ"ף. וכן מצאתי בדבריו בס"א ישן ספרדי. [וְכֹהֲנֵנוּ].

כח מג כְּגִשְׁתֶּם: לשש. כְּגִשְׁתֶּם: ד שגיאת ניקוד גסה בונציה. לו ולזרעו אחריו: לשש, מ"ש. לו ולזרעו: ד מאורות נתן: לו ולזרעו כן חקת עולם לו ולזרעו אחריו: בספרי כ"י ואף בדפוס ישן הטפחא במלת לו והמירכא במלת ולזרעו, וכ"כ א"ת ע"ש. [לו ולזרעו].

כט א אשר-לששוד. אשר: מ"ש המקורות מקיפים ומנחת שי מטעים באזלא (קדמא). מאורות נתן: אשר תעשה לא כן אלא במקף ומתג בשין הגעיא בשי"ן נמצאת במהדורת ברויאר. מנחת שי: אֲשֶׁר: ברוב הספרי הוא בלא מקף וחשי"ן בקדמא. [אֲשֶׁר].

כט ג ואת-הפֹּר: לד. ואת-הפֹּר: ש ההכרעה שיש כאן מתיגה זקף.

כט ה אַת-אֲהֲרֹן: לש. אַת-: ש ההכרעה געיא עם המקף.

כט ט יָד-אֲהֲרֹן: לש. יָד-: ש גם כאן, ההכרעה – געיא עם המקף.

^נ במכלול: עט ע"א.

^נ חרמ"ה: כת"ן.

^נ וכל אורית דכות': עכ"ל חרמ"ה.

כט טו **אהרן: לשש, מ"ש. אהרן: ד, מ"ק-ד** ונציה גורס 'כתיב תקני' עם וי"ו.
מנחת שי: **וסמכו אהרן**: בספרי כ"י מדוייקי' ובדפוס' ישגי' חס' וא"ו כחביריו שבתורה. זכ"כ
א"ת שכן הוא בכל ס"ס. וגם ^{טז} הרמ"ה כתב אהרן בכל אוריתא חסר. ⁸² [אהרן].

כט כא **על-אהרן: לש. על-: ש** גם כאן, ההכרעה – געיא עם המקף.

כט כב **החלב (3): ששוד. החלב: ל** לנינגרד גורס חטף בה"א הידיעה.
עליהן: ששוד, רמ"ה, מ"ס-ד על 33. מ"ק-ל וי גי. עליהן: ל
לנינגרד גורס בניגוד למסורה שלו.
רמ"ה: ואת החלב אשר עליהן דולקת את כל החלב. ואתה חלוא מלא יוד כחיב

כט כג **נחלת: ששוד. נחלת: ל** לנינגרד כבר לא יכול להפתיענו, וי"ו החבור בפתח!

כט מ **רביעת: ששוד. רמ"ה, מ"ג-שש במ' טו ד. רביעת: ל**
רמ"ה: רביעת ההין דואתה חלוא מלא יוד הרחאה וחסר יוד חניין כחיב

כט מג **ונקדש: לששוד. ונקדש: מ"ש?** מאורות נתן: ונקדש קמץ לא כן אלא פתח
ר' מרדכי ברויאר בספר כתר ארם צובה... עמ' 38
יש לשים לב בייחוד לניקוד ונקדש. לשון נקדש-ונקדש מצויה במקרא שתי פעמים: ונקדש
בכבדי (לבששוד כאן). נקדש בצדקה (אלשיך י' ה, טז). בשני המקומות התיבה
מוטעמת בטפחא, והתיבה שלאחריה פותחת באות ב' ומוטעמת בסילוק. אין להתפלא על
כך, שניקוד האחת השפיע על חברתה. אך הבלבול שאירע כאן הוא מיוחד במינו. ניקוד שתי
התיבות עדיין היה כהלכה בד' ואילו מ"ש הוא שהחליף אותן; ניקד כאן: ונקדש ושם: נקדש,
וכך, כנראה, שיבש את ניקודן גם כאן וגם שם. ודעתו נתקבלה בהוצאות הנפוצות של התורה
ושל תנ"ך. הערה 1 בק' הד' גראית מנוקדת בפתח; אך הקריאה שם איננה ודאי גמור.

מנחת שי: **ונקדש: במקצת ס"ס חדליית בקמץ, ומסור עליו ל' קמץ.** וכן ראיתי בדפוס ישן. ⁸⁴
[ונקדש].

מנחת שי על ישעיה ה טז: נקדש בעדקה – במקצת ספרים מדוייקים חדליית בפתח:
בגליון תצוה סז הובאו דברי ר"מ ברויאר ונוספו דברים. וזה לשון רוו"ה בחומש מאור עיניים:
או"ה ונקדש פליגי ב' ספרי יש מנקדין הדליית בפתח ויש מנקדין אותו בקמץ והרב
בעל א"ת גם הוא אמר בקצת ס"ס הדלת בקמץ ומסור עליו לית קמץ, גם בעל מ"ש
העיד שכן מצא בדפוס ישן, ועל פיו הדפיסו בקמץ הרב רח"ב, והרב בעל ת"ס הדפיס

^{טז} הרמ"ה: אהרן.

⁸² [דברי מ"ש כאן מכוונים כנגד נוסח ד (אהרן)], וכנגד הערת המסורה הבאה בו: 'ל' מל' (בדפוס ורשה
תר"ך – תרכ"ז תוקן הכתיב, אך הערת המסורה נותרה כמות שהיא).

⁸⁴ בהערותו נורצי מציג מחלוקת הספרים הספרדים בעניין זה, ובדיבור-המתחיל ניקד בפתח, ללמוד שנוסחו
הוא 'ונקדש' (בפתח).

פתח ע"פ רוב ספרינו ואשתמיט מניה עדות ברורה להרב רד"ק במכלול ד"ו קטן דף ע' א' והוא דף ס"א א' מדפוס פירדא [בדפוס ליק: נה עמוד א] שהזכיר ונקדש בכבודי בכלל הבאים קמוצין שלא בהפסק, גם במקרא כ"י של נ"ד הוא קמץ ומסר עליו לית קמץ.

על פי הראיות האלה ניקד היידנהיים בקמץ. לעומת זאת כאמור בחומשים ה"פשוטים" בפתח. אף שמסקנתו היא ודאי נכונה שכאן בפרשת תצוה ונקדש ש בפתח ובישעיה נקדש ש בקמץ, מכל מקום הוא מתעלם מדברי הרד"ק שהובאו ברוו"ה. ומכאן הערה, בישעיה הנוסח בכל הספרים הידועים לנו ובכללם כתר ארם צובא – בקמץ, הפסוק של ישעיה נאמר אצלנו בימים נוראים לפני חתימת "המלך הקדוש". ברוב הסידורים והמחזורים מנוקד בפתח וצ"ל בקמץ: וַיִּנְבְּאֵהוּ יְיָ צְבָאוֹת בְּמִשְׁפָּט וְהָאֵל הַקָּדוֹשׁ נִקְדָּשׁ בְּצִדְקָה: וכן מנוקד אל נכון בסידור ר' שבתי סופר מפרמישלא (מהד' נר ישראל עמ' 635 ע"כ מגליון תצוה סז).

ל ז בהיטיבו את־הנרת: לש, מ"ש, בהיטיבו: ד

מנחת שי: בהיטיבו: בתביר, לא במאריך. [בהיטיבו].

ל ח ובהעלת: ל, שש, ב"א, ובהעלת: ב"ג בן-נפתלי מוסיף געיא.

הערכים: ששד. הערכים: ל כבר נתקלנו בזרות כזו בלנינגרד.

הפטרת פרשת זכור

שמואל א טו א למשחך: אלקד, מ"ש. למשחך¹⁶: מ"ש? הניקוד ה'מקובל

והידוע' הוא חי"ת בחטף-פתח. אבל ניקוד זה בניגוד לכל המקורות. הערה 16

נוסח מ"ש הוא, כנראה, אשגרה מן הפסוק המקביל: וימשחך ה' למלך על ישראל (טו יז). או שמא אין הוא אלא שריד לנוסח אחר: למשחך – במ"ם קמוצה ושי"ן שוואה (ג"ב). כלומר למשחך.

מנחת שי: למשחך - השי"ן בקמץ רחב וזחחית בחטף קמץ במקצת ספרים וספרים אחרים זחחית בחטף פתח זבס"ס אין מאריך בשי"ן. ורד"ק כתב בפירושו וזשרשים שחשי"ן בקמץ רחב וזחחית בחטף קמץ וכן במכלול דף מ' ובלזית חן ס"ז פ"ג ובספר דקדוק ישן כתוב לעולם לא יבוא חטף פתח אחר חטף קמץ בסמוך חוץ מאחד למשחך למלך דשאול ע"כ:

ננסה להסביר. המלה ללא כינוי הגוף היא למשחך (שופטים ט, ח), כשנוספה הכ"ף בסוף המלה החולם בשי"ן הפך לקמץ חטוף (קטן) על דרך לשמךך (שמות כג, כ ועוד). החטף המתאים הוא חטף קמץ. לכן חטף הפתח פחות מובן.

אחרי כל זה לא כל כך מובן למה 'המקובל והידוע' מנקד בחטף-פתח.

טו ג מעלל: אלק, מ"ק-א, מ"ג-ד איכה ב.כ. מעולל: ד מחלוקת כתיב. ונציה מול כל השאר, וביניהם כתר ארם צובה.

טו ו לכו פרו: אלק. פרו: ד הדגש בכתבי היד לכאורה אינו מובן, כי אינו מתאים לכללים הרגילים של 'אתי מרחיק'. לפי כלל זה הדגש בא כאשר המלה לפני הדגש בטעם מחבר ומוטעמת מלעיל. כאן הברת הקיבוץ בסמ"ך סמוכה להברת השורק בכ"ף. ונציה 'לפי הכללים' אבל נוסח כתבי היד מכריע.

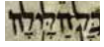
סֵן-אַסְפָּרָה: אֵלֶק, מִשֵּׁ. אֲסַפְּרָה: ד

מנחת שי על שמואל א פרק טו פסוק ו

פֶּן אֲסַפְּרָה עִמּוֹ - בְּמִקְצֵת סִפְרִים יֵשׁ מֵאֲרִיךְ בְּסִמּוּךְ וּבְסִימָהּ חֲמֻדוֹיִיקִים הוּא בְּאִלְיָהּ וּבְמִסּוּרֵת כִּי אֲסַפְּרָה ג' מִסֵּר וְסִימָן וַיֹּאמֶר שְׂאוּל אֶל חֲקִינוּ. לָכֵן הִנֵּנִי אֲסַפְּרָה עַל אֲבֹתֵיךְ (מִלְכִּים ב, כב, כ) דִּיאֲשִׁיחֻוּ בְּמִלְכִּים. וְחִבְרוּ דְּדִבְרֵי הַיָּמִים עַד כָּאן. וְהַשְׁנִים אַחֲרֵיהֶם הֵם בְּלֹא מֵאֲרִיךְ בְּסִמּוּךְ בְּכָל הַסִּפְרִים שֶׁמֶעַ מִינֵה דְכִי חֲדָדִי נִינְהוּ חֲדָא קְרִיאָה אֵת לְכֻלָּהּ. וְעֵינִן מַה שְׁאֲכַתּוּב בְּמֵאמָר חֲמֵאֲרִיךְ:

בְּסוּף הַתְנַיִךְ בְּרוּיָאָר מוֹסֵד הָרַב קוֹק עִמָּה תֵּד כְּתוּב כֵּךְ: אִם יֵשׁ בְּתִיבָה הַבְּרוּת אַחֲדוּת הָרֵאוּיֹת לְגַעֲיָה קִלְהָ הָרִי זֶה מִנְהַג הַכְּתָר: בְּדֶרֶךְ כָּלֵל הוּא שֶׁמֶגַעֲיָה הַקִּלְהָ בְּהַבְרָה הָאֲחֻרֹּנָה הָרֵאוּיָה לָהּ... אִוְלָם אִם יֵשׁ צִירּוֹף שֶׁל שְׁתֵּי תִבּוֹת הַמְּחוּבְּרוֹת עִי מִקָּף - וְשִׁתִּיָּהּ רֵאוּיֹת לְגַעֲיָה קִלְהָ - הָרִי הוּא נוֹהֵג לְשִׁים אֶת הַגַּעֲיָה בְּתִבָּה הָרֵאוּשׁוֹנָה.

עִמּוֹ כ' וק': אֵלֶק, מַעַמְסֵד יז. עִמִּי כ': מַד וּלְמַסְקָנָה אֵין כָּאן כְּתִיב וְקָרִי.

טו יא **הִלְיָה: לֶקֶד. הִלְיָה: א** כֵּךְ נִרְאִית מְלָה זֶה בְּכַתֵּר אֲרַם צוּבָה, אֵין סִימָן לְשׁוֹא תַחַת הַיּוֹד. גַּם אֵין בָּהּ שְׁתֵּי נִקּוּדוֹת לְסִימָן הַסִּילּוֹק⁷ (סוּף פִּסּוּק). יְדוּעָה שִׁיתֵּת הַנִּיקּוּד הַבְּבִלִי שְׁאִינוּ מִסְמָן שׁוּוֹא נַח, וְחֵלֶק מִהַתִּימָנִים נוֹהֲגִים כֵּן עַד הַיּוֹם בְּסִידוּרֵי תַפִּילָה וּבְתַרְגּוּמִים וְכֵד.

טו יד **קוֹל-הַצֶּאֱן: אֵלֶק, בִּא. קוֹל-: בִּי** לְבֶן-נִפְתָּלִי אֵין גַּעֲיָה בְּקוֹף.

טו יח **וְיִשְׁלַחַךְ: אֵלֶק, בִּא. וְיִשְׁלַחַךְ: בִּי** בֶן-נִפְתָּלִי גּוֹרֵס גַּעֲיָה בִּיוד.

עַד כָּלּוֹתָם: אֵלֶק. עַד-: ד וְנִצִּיָּה מִקָּף.

טו כג **וְיִמָּאסֶךְ: אֵל, בִּא. וְיִמָּאסֶךְ: ק, בִּי** לְבִי' גַּעֲיָה בִּיוד.

טו ל **נֶגֶד וְקִי-עִמִּי: אֵלֶק. נֶגֶד-וְקִי: ד** שׁוֹב מִחֲלוּקַת הַקֶּפֶה מוֹל טַעַם, וְנִצִּיָּה מִקָּף.

הִיבְטִים לְשׁוֹנוֹיִים בְּמַגִּילַת אֶסְתֵּר עַז

דְּקֻדּוּקֵי קְרִיאָה וְהַדְּרָכָה לְקוֹרָא בְּמַגִּילָה וּבְפִרְשֵׁת וְיִבְא עִמְלֶק

מַגִּילַת אֶסְתֵּר

הַעֲרָה כָּלִלִית: יֵשׁ קוֹרָאִים שְׁבַסּוּף כָּל פֶּרֶק מִנִּגְנִים נִיגוֹן מִיּוּחַד כְּעֵין זֶרְקָא סָגוּל שֶׁל הַמַּגִּילָה. אֵין לָזֶה מִקּוֹם כִּי חֲלוּקַת הַפִּרְקִים הִיא נוֹצְרִית, וְאֵין לִיִּסֵּד מִנְהַגִּים עַל חֲלוּקַת הַנוֹצְרִים.

פֶּרֶק א

א א וְיָהִי: הַיּוֹד בְּשׁוֹא נַח, בְּטַעַם טַפְחָא. **הַמִּלְךְ:** מְלָרַע, הַהֲטַעְמָה בְּלִמָּד. **מִהֲדוֹ:** כְּדִי לְהַבְחִין שֶׁהוּא שֵׁם מְדִינָה וְלֹא פוֹעֵל בְּצִיּוּי צֶרֶךְ לְקוֹרָאוּ מְלַעִיל וְלִהְדָּגִישׁ אֶת הַדָּלָת

א ה וּבְמִלּוֹאֲתָהּ: יֵשׁ לְקוֹרָא 'וּבְמִלּוֹת' הַאֵל"ף כָּלֵל אֵינָה נִשְׁמַעַת⁸ **הַנִּמְצָאִים:** הַצִּדִּי בְּשׁוֹא לֹא בְּקִמָּץ

א ו עַל-גִּלְיָלִי בְּסָף: הַטַּעַם נִסּוּג לִלְמָד. **וְעִמּוּדֵי שֵׁשׁ:** הַטַּעַם נִסּוּג לִמָּם. **רַצְפָּת:** הַצִּדִּי בְּשׁוֹא נַע,

⁷ תּוֹפְעָה יְדוּעָה בְּכַתְבֵּי הַיָּד. עֵיקָר סִימָן הַסִּילּוֹק הוּא הַגַּעֲיָה, וְשְׁתֵּי הַנִּקּוּדוֹת הֵן רִשּׁוֹת.

⁸ בְּמִילָה זֶה רַבּוּ הַמִּשְׁתַּבְּשִׁים. מַה שֶּׁמִּטַּעָה הוּא שִׁישׁ סִפְרִים מִסְמָנִים כְּתִיב וְקָרִי, זֶה מוֹסִיף עַל הַבְּלָבּוּל (גַּם הַהֲטַעְמָה בְּלִמָּד מִקְשָׁה עַל הַהֲבַחְנָה בֵּין אִם יֵשׁ תְּנוּעָה בְּאֵל"ף בֵּין אִם אֵין).

א ז וְכָלִים מְכַלִּים שׁוֹנִים: במנגינת איכה

א י הַמְשִׁרְתִּים: המ"ם בשוא נח

א יא אַתְּ-יִפְּלֶה: יר"ד ראשונה בקמץ קטן, פ"א בשווא נח, לא בחירק, יר"ד שנייה בקמץ ומפיק בה"א

א יב בַּעֲרָה בּוֹ: אין טעם נסוג אחור, יש לכל היותר געיה בב"ת הראשונה, להעמיד מעט לפני הגרונית החטופה

א יד שֶׁתֵּר: קמץ בת"ו

א יז בַּעֲלִיָּהּ: העי"ן בשוא נח וכן הדבר גם בהמשך. וְלֹא-בָאָה: הטעם בב"ת, היחיד במלעיל כי הוא לשון עבר. בשאר המגילה הטעם באל"ף, במלרע, לשון הווה (בינוני)

א יח פֶּרֶס-וּמָדִי: געיא בפ"א המראה על העמדה קלה, וכן בפסוק הבא.

א כ פֶּתַח: הגימ"ל קמוצה ללא דגש והשוא בת"ו נח

א כב שֶׁרֶר: שי"ן שמאלית

פרק ב

ב א כִּשְׁדֹּחַ חֲמַת: אע"פ שטעם מפסיק מפריד בין המילים, עלול קורא שאינו מבחין בין ח"ת לכ"ף רפויה (מבטא "ישראל") להבליע כאן אות; אֲשֶׁר-עֲשִׂתָּהּ: השי"ן בקמץ ומוטעמת עקב ההפסק, וכן לקמן ה יב

ב ב יִבְקֶשׁוּ: הקו"ף רפויה בשוא נח

ב ג וַיִּפְלֹךְ: הו"ו בשוא לא בפתח. וַיִּקְבְּצוּ: הווא"ו שוואית. הִגָּא: הגימל בסגול

ב ה אֵישׁ יְהוּדִי ... נוהגים לתת לציבור לקרוא ואחריו בעל הקריאה. מְרִדְכִי: יש מנקדים וקוראים הדל"ת בחטף קמץ שנקרא כחולם. רוב העולם קורא את הדל"ת כשווא נע רגיל כלומר כעין סגול. שתי הקריאות נכונות.

ב ו אֲשֶׁר הִגְלָה... במנגינת איכה. הִגְלָה, הִגְלָתָה: ה"א בקמץ חטוף. עַם יִכְנִיָּה מְלֹךְ-יְהוּדָה: טעם טפחא בתיבת עַם, כ"ף של יִכְנִיָּה בקמץ חטוף, נו"ן בשווא נח ויר"ד בקמץ, יכוני-יה. אֲשֶׁר הִגְלָה: ה"א בסגול

ב ח וַיִּבְהַקְבֵּץ: הב"ת בשוא נח על אף הגעיא בוי"ו

ב ט וַתֵּשֶׂא חֶסֶד: תיבה ראשונה מלרע ושנייה מלעיל, אין טעם נסוג אחור. לָתֵת לָהּ: טעם מונח אינו נסוג אחור והתי"ו בצירי, בהמשך הפסוק לָתֵת-לָהּ, המילים מוקפות, הלמ"ד ראויה לקבל געיא, או במילים אחרות, יש לקרא בהעמדה קלה שם

ב יא לִפְנֵי חֲצַר בֵּית-הַנָּשִׁים: טעם טפחא בתיבת לִפְנֵי

ב יב כָּדֶת הַנָּשִׁים: הדל"ת בקמץ למרות הסמיכות¹⁰

ב יג בָּאָה: הטעם באל"ף מלרע יִנָּתֶן לָהּ: טעם נסוג אחור לנו"ן

ב יד בָּאָה שָׁבָה: שתי המילים מלרע¹¹

ב טו בַּת-אֲבִיתָיִל לָד: אין פסק בין התיבות כפי שמופיע בקורן ודומיו

ב כא וּמְרִדְכִי יוֹשֵׁב בְּשַׁעַר-הַמֶּלֶךְ: טעם טפחא בתיבת וּמְרִדְכִי

⁹ המדגיש עובר למשמע של גחלת.

¹⁰ [המקדש אשה צריך לומר "הרי את מקודשת לי בטבעת זו (לא זו) כְּדֶת משה וישראל" בדל"ת קמוצה. ברוב הסידורים הדל"ת פתוחה, וצריך לתקן] בקובץ משנת ס"ז בא דיון ארוך בעקבות הערה זו.

¹¹ לדעת ערוך השולחן סי' תר"ץ הקורא מלעיל מחזירין אותו.

פרק ג

ג א וַיִּשְׁאַהֲוּ: הַשִּׁי"ן בְּשׁוֹא נֶע וּדְגֵשׁ, לְהִיזָהָר מִהַבְלַעַת הָאֵל"ף
ג ד כְּתִיב בְּאֶמְרָם קִרִּי בְּאֶמְרָם: כְּמוֹ כָּל כְּתִיב וְקִרִּי הַכְּתִיב אֵינוֹ נִקְרָא, וְאֵין ל"הֲדָר" לְקוֹרְאוֹ בְּקִרְיָאָה
חֲזוֹרָת כִּיּוֹן שֶׁעַל פִּי הַמְּסוֹרֶת קוֹרְאִים אֶת הַקִּרִּי בִּלְבַד¹²
ג ו אֶת־כָּל־הַיְּהוּדִים אֲשֶׁר: שְׁנֵי תַבִּירִים מִתְּרַדְּפִים (רְצוּפִים) וְכֵן בְּפִסּוֹק הַבֵּא: לְיוֹם וּמִחָדָשׁ
ג ח בְּכָל מְדִינֹת מְלֻכֹּתָהֶם: טַעַם טַפְחָא בְּתִיבַת בְּכָל
ג י אֶת־טַבְעָתוֹ: הַעִי"ן בְּשׁוֹא נַח. בֶּן־הַמְּדַתָּא: הַמ"ם דְּגוּשָׁה בְּשׁוֹא נֶע
ג יב וְאֶל־שָׂרֵי עַם: טַעַם נִסּוּג אַחֲרֵי לִשְׁ"ן. נִכְתָּב וְנִחְתָּם: בְּשִׁתִּיּוֹן הַתִּי"ו קְמוּצָה, אֵין וְאִ"ו הַחִיבוּר
מִחְבַּרַּת בֵּין הַפְּעֻלִּים אֵלּא בֵּין הָעֲנִיּוּנִים בִּלְבַד¹³
ג יד לְהַנָּתֵן דָּת: הַטַּעַם נִסּוּג לְנֹ"ן וִישׁ גְּעִיָּא בְּתִי"ו
ג טו בְּשׁוֹשָׁן הַבִּירָה וְהַמֶּלֶךְ וְהָמֶן יֵשְׁבוּ לִשְׁתּוֹת וְהָעִיר שׁוֹשָׁן נִבְּוֶכָה: כְּשֶׁהַמִּלָּה שׁוֹשָׁן הִיא
לְבַדָּה הַשִּׁי"ן קְמוּצָה, כְּשֶׁהִיא סְמוּכָה לְמִלָּה הַבִּירָה הַשִּׁי"ן פְּתוּחָה. הַחֵל מִ־וְהַמֶּלֶךְ וְהָמֶן בְּנִיגוֹן אִיכָּה

פרק ד

ד א כָּל הַפִּסּוֹק בְּנִיגוֹן אִיכָּה
ד ג אֲבָל גְּדוֹל... לְרַבִּים: בְּנִיגוֹן אִיכָּה
ד ז בִּיְהוּדִים - בִּיְהוּדִים: בְּכָל הַמְּגִלָּה קוֹרְאִים יְהוּדִים בִּי"ד אַחַת לְאַחֵר הַדִּל"ת
ד ח כָּתַב־הֶדְתָּ: לְמַרְוֹת הַסְּמִיכוֹת הַתִּי"ו בְּקִמְצָן רַחֵב. נָתַן לוֹ: טַעַם נִסּוּג אַחֲרֵי לִנֹ"ן. לְהַתְּחַנֹּן־לוֹ:
גְּעִיָּה בַּה"א, אֵין לְהַעֲמִיד אֶת הַחִי"ת
ד י וְתֹאמַר אֶסְתֵּר לְהַתֵּד: כֵּךְ צְרִיכָה לְהִיּוֹת הַהֲטַעְמָה וְלֹא כְּקוֹרֵן וְאַחֲרִים אֲשֶׁר
הֲטַעֲמוּ וְתֹאמַר אֶסְתֵּר לְהַתֵּד
ד יא וְעַם־מְדִינֹת הַמֶּלֶךְ: כֵּךְ הַהֲטַעְמָה בְּמַדְוִיקִים וִישׁ לְהַקְפִּיד עַל הַפְּרִדַּת הַתִּיבּוֹת לְמַנוּעַ הַבְּלַעַת
הַמ"ם. בְּקוֹרֵן וּבְדוּמִיּוֹ, תִּיבַת וְעַם בְּתִלְשָׁא קִטְנָה¹⁴. אֲשֶׁר יָבֹא־אֶל־הַמֶּלֶךְ: כֵּךְ הַהֲטַעְמָה בְּמַדְוִיקִים,
טַעַם מוֹנַח בְּתִיבָה אֲשֶׁר וְלֹא בְּתִיבָה הַמוֹקֶפֶת שְׁלֹאֲחֶרֶה. וְחִיָּה: בְּמַלְרַע
ד יד תַּחֲרִישִׁי: הַטַּעַם בְּרִי"ש. הִגְעָתָה: הַעִי"ן בְּפִתַח, וְהַתִּי"ו בְּדָגֵשׁ קָל
ד טז הַנְּמַצָּאִים: הַצִּד"י בְּשׁוֹא לֹא בְּקִמְצָן. אֲבָדְתִּי אֲבָדְתִּי: הַדִּל"ת בְּשִׁתִּיּוֹן בְּשׁוֹא נַח, בְּנִיגוֹן אִיכָּה

פרק ה

ה ב בְּחֶצֶר: יֹאדִיךְ מַעֲט בְּבִי"ת לְהַבְדִּיל בֵּין מִיּוֹדַע בְּסִגּוֹל לְבֵין בְּלִתִּי מִיּוֹדַע בְּשׁוּוֹא וְכֵן הוּא בַּהֲמִשָּׁךְ בְּפֶרֶק ו
ד-ה
ה ג וַיִּנָּתֵן לָד: הַטַּעַם נִסּוּג לְנֹ"ן וִישׁ גְּעִיָּא בְּתִי"ו

¹² לְכֵן יֵשׁ לְהַתְּפִּיל עַל מִי שֶׁל"חֹמְרָא" קוֹרְאִים פְּעֻמִּים גַּם בְּבִי"ת וְגַם בְּכ"ף.

הִרִי לֹא מְדוּבָר כִּיּוֹן רַק בְּשִׁיבוּשׁ אֵלּא בְּפִגְעִיָּה בְּעִיקְרֵי הָאֱמוּנָה. וְזוֹ לְשׁוֹן הַשְּׁלַחן עֵרוֹךְ אֹרַח חַיִּים סִימָן קמ"א סְעִיף
ח: כָּל תִּיבָה שֶׁהִיא קִרִּי וְכְתִיב, הַלֵּכָה לְמִשְׁהָ מְסִינִי שֶׁתִּהְיֶה נִכְתָּבָה כְּמוֹ שֶׁהִיא בְּתוֹרָה וְנִקְרִית בְּעִנִּין אַחֵר;
וּמַעֲשֵׂה בְּאַחֵר שֶׁקִּרָּא כְּמוֹ שֶׁהִיא כְּתוּבָה, בְּפָנֶי גְּדוּלֵי הַדּוֹר: ה"ר יִצְחָק אֲבוּהָב וְהַר"ר אֲבֵרָהָם וְאַלְאֲנִסִּי
וְהַר"ר שְׁמוּאֵל וְאַלְאֲנִסִּי בְּנוֹ ז"ל, וְהִתְרִוּ בּוֹ שִׁיקְרָא כְּפִי הַמְּסוֹרָה, וְלֹא רָצָה, וְנִידוּהוּ וְהוֹרִידוּהוּ
מִהַתִּיבָה. ע"כ.

¹³ כִּבְר שְׁמַעְתִּי קוֹרָא שֶׁהֲטַעֲמִים כֵּךְ שִׁיבַר חִיבוּר בֵּין הַשְּׁנַיִם

¹⁴ כִּבְר הַבְּהִרְנוּ פְּעֻמִּים רַבּוֹת שְׁסִימָנִים וְשֹׁאֵר מְקוֹרוֹת ע"פ תַּנ"ךְ קוֹרֵן, אֵינֶם בְּנֵי פְּלוּגְתָּא נֶגֶד הַנּוֹסְחָאוֹת הַמְּדוּיְקוֹת שֶׁל
ר"מ בְּרוּיָאֵר ז"ל. וְאַפִּילוּ בְּמִקּוּמוֹת שֶׁכָּתַר אֶרֶם צוּבָא לֹא נִשְׁתַּיֵּיר בָּהֶם. וְעוֹבְדָה הִיא שְׁגָם תּוֹכֶנֶת הַכְּתֵר שֶׁל בֶּר־אֵילָן
מְסַכִּימָה כְּמַעֲט בְּכָל מְקוֹם לְשִׁיטָּתוֹ (מִלְּבַד שִׁיטַּת הַגְּעִיּוֹת הַקְּלוֹת שֶׁאֵינָנָה נּוֹגַעַת לְכֹאֵן)

ה ו יִנְתֵּן לָךְ: הטעם נסוג לנר"ן ויש געיא בתי"ו

ה ז וְתֹאמַר: מלרע ומ"ם בפתח

ה יא נְשָׂאוּ: השי"ן בשוא נע ודגש, להיזהר מהבלעת האל"ף

ה יב לֹא-הִבִּיֵּאָהּ: מלעיל¹⁵. אֲשֶׁר-עָשְׂתָה: השי"ן בקמץ והטעם מלעיל כמו לעיל ב א, אבל בה' ה ובו'

יד השי"ן בשווא. קָרוֹא-לָהּ: געיה בקר"ף

ה יד יַעֲשׂוּ-עֵץ: געיה ביו"ד, יש להאריך מעט בקריאתה למנוע הבלעת העי"ן החטופה. גִּבְיָהּ: אין לקרוא

ה"א בפתח ha, הקריאה הנכונה אצל האשכנזים היא אה כלומר ah, בעדות המזרח: וַהּ wah. וּבֹא-עַם-

הַמֶּלֶךְ: כך ההטעמה במדויקים, שלוש המילים מוקפות ומוטעמות במרכא וכן צריך לקרוא

פרק ו

ו א נִדְדָה: דל"ת ראשונה בשווא נע ולא בחטף כפי שמופיע בכמה מקומות¹⁶

וִיאֹמַר לְהִבִּיֵּא: תיבה וִיאֹמַר ברביע ולא בתלישא כפי שמופיע בקורן ודומיו. וַיְהִי: הוא"ו בפתח

ו ב הֶסֶף: הסמ"ך בפתח למרות האתנח. בְּקֶשׁוֹ: הקר"ף רפויה בשוא נח

ו ג מָה-נַעֲשֶׂה: השי"ן בקמץ הקורא בסגול משנה משמעות. וכן בהמשך הפסוק

ו ו בְּאִישׁ: הבי"ת בקמץ

ו ח לְבֶשׂ-בּוֹ: געיה בלמ"ד

ו יג וַיֹּאמְרוּ לוֹ חֲכָמָיו: תיבת וַיֹּאמְרוּ במלעיל! המ"ם בשוא נע והלמ"ד במילה אחריה ללא דגש

פרק ז

ז ב וְתִנְתֵּן לָךְ: טעם נסוג אחור לנר"ן, וגעיא בתי"ו להעמדה קלה בתי"ו

ז ג וְתֹאמַר: המ"ם בפתח

ז ד כִּי נִמְכַּרְנוּ אֲנִי וְעַמִּי לְהַשְׁמִיד לַהֲרֹג וּלְאַבֵּד: יש הנוהגים לקרא בניגון איכה.

ז וּאֵלֹ: במלרע, ההטעמה בלמ"ד¹⁷; בַּגִּזְק: הנר"ן בצירי ולא בסגול

ז ו נִבְלַעַת: העי"ן בפתח ולא בקמץ¹⁸

ז ח חָפּוּ: הטעם בפ"א מלרע

ז ט אֲשֶׁר-עָשָׂה הָמָן: נגינת הטעם קרני פרה, למי שאין מסורת אחרת, היא: פזר-תלישא גדולה- תלישא קטנה¹⁹

פרק ח

ח א מָה הוּא לָהּ: תיבת מָה בפתח ולא בקמץ

ח ו כִּי אֵיכָכָה...: מלרע ובניגון איכה. בְּאַבְדֶּן: האל"ף בקמץ קטן

¹⁵ ברוב הספרים התלישא מסומנת רק על הה"א בסוף המילה. עם זאת הטעם בב"ת. הוספה כאן תלישא למנוע טעויות.

¹⁶ סימון החטף נועד להורות על הנעת השווא בלבד.

¹⁷ התלישא מימין לאות הראשונה אינה מראה את מקום ההטעמה אלא שזהו מקומה הטבעי תמיד, ללא כל קשר להברה המוטעמת [הוספנו כאן תלישא נוספת ליתר בטחון]

¹⁸ זה משנה את המשמעות. (יש לדון שבדיעבד אפשר לדונו כקמצים אחרים בזמן עבר)

¹⁹ לא ידוע למה בדפוס ניתן סימן זה לקרני-פרה. בכתבי היד צורתו היא כמין V מעל האות המוטעמת. יתכן שטעם נדיר זה מנוגן כך בגלל צורתו בדפוס שאין לה קשר לצורתו במקורות. אגב, התלישות בכתבי היד הן עיגולים. תלישא גדולה – עיגול על האות הראשונה, וקטנה על האחרונה. בדפוס הוסיפו קו קטן אלכסוני. אין לזה קשר לקרני פרה.

ח ח אֲשֶׁר־נִכְתָּב: התי"ו בקמץ כדלעיל ג יב

ח ט ²⁰ הָאֲחֻשְׁדָּרָפְנִים-וְהַפְּחוֹת: במדויקים, התיבות מוקפות, בפחות מדויקים כקורן ודומיו, יש מונח בתיבה הראשונה ואין להגרר אחריהם!

ח יא אֲשֶׁר בְּכָל־עִיר-וָעִיר: תיבת אֲשֶׁר במונח רגיל ולא מונח לגרמיה כפי שמופיע בקורן ודומיו

ח יד יִצְאָו: טעם משנה – מרכא²¹ ביו"ד, יש להאריך מעט בקריאתו

ח טו וּמִרְדֵּי יִצָּא...: נוהגים לתת לציבור לקרוא ולאחר מכן חוזר אחריהם בעל הקריאה

וְשִׁמְחָה: המ"ם בצירי ומטעמת, צורת עבר בהפסק, אין להטעים בחי"ת

ח טז לַיהוּדִים הִיְתָה אוֹרָה...: הציבור קורא בקול ואחריו הקורא

פרק ט

ט א שְׁבָרוּ: שי"ן שמאלית

ט ג מְנַשְׂאִים: דגש חזק בשי"ן והשווא הוא נע, הקורא נח משבש משמעות כי יישמע מלשון ניסיון (אם בעקבות הנח יבליע את האל"ף: מְנַסִּים)

ט ד וְשִׁמְעוּ הוֹלֵךְ בְּכָל־הַמְּדִינֹת: טעם טפחא בתיבת וְשִׁמְעוּ והשי"ן בקמץ קטן

ט ז-י: יש לשים לב להטעמת שמות בני המן, חלקם במלעיל וחלקם במלרע. המסורה מזכירה מי מלעיל ומי מלרע: אלו המסתיימים ב-תא הם מלעיל, דִּלְפּוֹן אֲדִלְיָא אֲרִיסִי אֲרִידִי מלרע²². כמו כן נוהגים לקוראם בנשימה אחת כולל את התיבה עֲשֶׂרֶת; הֲרָגוּ: הרי"ש בקמץ ומוטעמת.

ט יב וַיִּגְזֹן לָדָּ: טעם נסוג אחר לנר"ן, וגעיא בתי"ו

ט כב נִהְפָּד: הה"א בשווא נח והפ"א בדגש קל

ט כג וְקִבֵּל: לשון יחיד לעומת פס' כז וְקִבֵּל שהקרי הוא: וְקִבְּלוּ.

ט כה וּבְבִאָה: הבי"ת הראשונה בשווא נח²³!

ט כז קִיְמוּ: קו"ף בחירק חסר והיו"ד בדגש חזק ושווא נע (וכן הוא להלן פס' לא). כתיב וְקִבֵּל, קרי: וְקִבְּלוּ בשונה מפס' כג.

אֶת שְׁנֵי הַיָּמִים: תיבת אֶת במונח ואינה מוקפת כפי שמופיע בקורן ודומיו

ט לא קִיָּם: היו"ד בפתח וכן הוא בהמשך פס' לב

פרק י

י ב תִּקְפֹּל: התי"ו בקמץ קטן והפ"א בדגש קל

י ג כִּי מִרְדֵּי הַיְּהוּדִי...: נוהגים לתת לציבור לקרוא פסוק זה לפני בעל הקריאה

קריאת התורה בפורים, שמות יז ח-טז:

²⁰ זהו הפסוק הארוך ביותר בתנ"ך!

²¹ כבר הערנו שאע"פ שרוו"ה מזכיר כלל במשפטי הטעמים שלו שבמילים כגון זו יש מרכא ולא געיא במילה, הוא סימן געיא. בעקבותיו הלכו בתנ"ך קורן. בברויאר וכן בכתר בר-אילן אל נכון במרכא, וכמדומה גם בקורן מתוקן לפעמים בנ"ך במהדורות המאוחרות.

²² נוצר מעין מנהג שהציבור קורא גם עשרת בני המן בקול (המשנה ברורה בשם חיי-אדם שולל מנהג זה), כנראה אנשים רוצים להראות את אורך נשימתם... מכל מקום במקומות הנוהגים כן, על הקורא לחכות עד שהציבור ישתתקו לפני שממשיך בקריאה.

²³ כמו 'רבבות אפרים' וכדו'. יתכן להתיר למי שחושש מהבלעת אות לקוראו בשווא נע. רצוי מאוד להתאמן לקורא בשווא נח הנכון לפי הדקדוק.

גם כאן נמשיך ללכת בעקבי המקורות של 'דעת מקרא'.

א ד גְּדוּלָּתוֹ: ל. מִשֵּׁשׁ. גְּדוּלָּתוֹ: ד

מנחת שי: תפארת גדולתו - במדויקים הל' דגושה ומלא וא"ו, ונמסר עליו לית ומלא. אם אין זו טעות דפוס בונציה, כנראה הוא בשיטה שגדולה כאן במשקל מלוכה.

א ה לְכָל-הָעָם: ל. לְכָל-: מִשֵּׁשׁ

מנחת שי לכל העם הנמצאים - הלמ"ד בגעיה בקצת ספרים:

א ו חֹר: ד, מִשֵּׁשׁ, מִגֵּגֶה בִּרְא א; דה"א א. חור: ל

הערה 26 וכן גם ברשימת האותיות הגדולות של ל ובספר אכלה ואכלה 83.

מנחת שי חור - ח"ת רבתי, וזחכם אלקבץ בספר מנות הלוי שלו כתב בזה טעמים ע"ש (דף לו ע"א) ובמסורת חברית הגדול (סימן תתס"ט ותת"ע):

רָצַפְתָּ: לָד, מִשֵּׁשׁ. רָצַפְתָּ: מִשֵּׁשׁ

מנחת שי: רצפת - במקצת ספרים כתובי יד ובדפוס ישן הצד"י בחטף פת"ח. וכן כתבו קצת מן המדקדקים, וספר אחד הר"ש בחירק וצד"י בשוא לבדו וצפ"א רפה. ועיין מה שכתבתי בשופטים (ה [[?]], ויחזקאל (מ יז) על ורצפה ובמאמר המאריך שלי:

מנחת שי יחזקאל מ יז לשכות ורצפה וגו' אל הרצפה - בספרים כ"י מדויקים ודפוסים ישנים הר"ש במאריך וצד"י בשוא לבדו וצפ"א רפה ובקצת ספרים הצד"י בחטף פתח כמ"ש על רצפת דמגילת אסתר וזה תלוי במנהג הנסחאות בבוא מאריך עם החירק וכן וחרצפה הרצפה שבפסוק הסמוך ובריש מ"ב וד"ה ב' ז' אבל ובידו רצפה דישע"י ו' צפ"א דגושה בכל הספרים ולפ"ז יהי הפרש זה ביניה' שלשון גחלת בדגש וזשון רצפת אבנים בקרקע רפי:

א י בִּזְתָּא: ל. מִשֵּׁשׁ. בִּזְתָּא: ד

מנחת שי: בזתא - בכמה מדויקים כתובי יד הזי"ן דגושה, וכן נמסר עליו במקרא גדולה לית דגש:

א יט תבוא: ל. מִשֵּׁשׁ, מִגֵּגֶה בִּיבֵב, מִקְרָא שֶׁסֵּא א. תבוא: ד

מנחת שי: אשר לא תבוא - מקצת ספרים מדויקים מלא וא"ו ואל"ף וכן הוא במגלות של ר"מ הסופר:

מִמְנָה: ל. מִמְנָה: ד ונציה מוסיף מפיך, במלה זו אין מפיך בכל מקום.

א כ הַמֶּלֶךְ: ל. הַמֶּלֶךְ ד לפי ונציה הטעמת קטע זה וְנִשְׁמַע פְּתָגִם הַמֶּלֶךְ והמשרת הפך למפסיק.

א כב שָׁרָר: ל. מִקְרָא שָׁרָר: ד פשוט שיש כאן שגיאת ניקוד גסה בונציה וחזרה על עצמה בונציה כמה פעמים בשנים מאוחרות יותר.

מאמר מהרב דויד יצחקי נר"ו על עניין זה. בענין קריאת "להיות כל איש שורר בביתו", אסתר א.כב.

כתב בשערי רחמים על שערי אפרים שער ו' סק"ז: "להיות כל איש שורר בביתו. רוב העולם אומרים בעי"ן שמאלית והוא טעות, וצ"ל שורר בעי"ן ימנית, וכן איתא בפירוש במסרה, וכן קרא הרה"ק רב שר שלום מבלעזא זי"ע, והפירוש מלשון משגיה כמו אֲשׁוּרָנוּ וְלֹא קָרֹב (במדבר כד, יז), ומי שירצה שלא לבטל המנהג יקרא פסוק זה ב' פעמים פעם אחת כפי המסורה ופעם אחת כפי המנהג" (לקוטי מהרי"ח בשם ליקוטי מנהגים הלכות פורים), וכן נוהגים בבעלזא לקרוא פעמיים, ובאם למקרא להר"ש דבליצקי שליט"א הביא כן גם מדרכי חיים ושולם סי' תתמ"ה ומנהגי קומרנא סי' תק"ס, אך הביא שב"מ מעורר ישנים" עמ' קכח כתב שהוא שגיאה רבה נוכחו לקמן בס"ד].

הנה במגילת מאירת עינים של המדקדק המפורסם ר' וואלף היידנהיים, העתיק שם מעין הקורא שרר, והעיר עליו: "והמסורת עליו לית כתיב שי"ן, ור"ל בעי"ן שמאל ושאר כולם סרר כתיבין בסמ"ך. גם הרד"ק חבירו בשרש שר עם פ' תשתרר עלינו גם תשתרר (במדבר טז, יג), גם במערכת [המסורה רבתא] אות סמ"ך מסור סרר ג' חסרים בלישנא וסי' שרר סרר (ישעיהו א, כג), פ' כפרה סררה (חושע ד, טז), להיות כל איש שרר בביתו". עכ"ל רו"ה.

ואע"פ שרש"ש מבעלזא פירש המסורת, ל' כתיב שי"ן – כלומר שאין מקום אחר בתנ"ך שכתב שי"ן [ימנית] אלא סי"ן, כי לא עלה בדעתו שהמסורת מחברת שי"ן עם סמ"ך בשני ענינים שונים, אין ספק שפירוש זה הוא טעות, והאמת הוא עם רו"ה, ומתוך המסורה עצמה מוכחת כן, שהרי תיבת שורר עם שי"ן ימנית אינה נמצאת כלל בתנ"ך מלבד כאן, ואם כן לפי ביאור רש"ש מבעלזא נוסח המסורה היה צריך להיות "ל' וכתב שי"ן" – כלומר שיש כאן שתי הודעות: א. תיבה זו אינה עוד בתנ"ך; ב. שהתיבה כתובה באות שי"ן, וכן מסר במסורה קמנה ישעיה ה,ה על תיבת מְשֻׁכָּתוּ [נשתיבה זו אינה מופיעה עוד בתנ"ך] "ל' וכתב שי"ן". ובמסורה גדולה הושע ב,ח מסר בהדיא שקריאתו כסמ"ך.

אבל "ל' כתיב שי"ן" כוונתו שאין עוד מקום בתנ"ך שתיבה זו כתובה בעי"ן, וכמו שמסר במס"ק הושע ח,ד על השירו ונלאפוקי מהסירו ד"ה,ב,ל,יד, וגם על זה העיד המסורה גדולה הנ"ל שקריאתו בסמ"ך, וברש"י שם: "ד"א הסירו את זה ממלוכה והמליכו את זה, ובספר המסורה מוכיח כן שחברו במסורה [הנ"ל] כתבין שי"ן וקריין סמ"ך ופתרונו סמ"ך". ועי' גם בראב"ע ומנחת שי, ועי' גם במנ"ש ישעיה ג,ז ובמס"ק ובמס"ג במדבר כד,י.

הרי שאדורבא ע"פ המסורה הקריאה היא שורר בסי"ן, וכן העיד הקדמון יהב"י הנקדן בעין קורא כנ"ל, וכן הוא בדפוסים [אלא שאמנם יש מקצת דפוסים ישנים בימנית בטה"ד, וכבר נדפס כן בדפוס וויניציאה רע"ח, רפ"ד, ש"ה, שכ"ח – דפוס אמסטרדם כבר תיקנו טעות זו].

וכן פירש הרשב"ם: "שורר בביתו – שר ושופט בביתו". ובפירוש רבי מנחם בן שמעון: ביחזקאל א,י: "כי נודע הוא, ששרשים שנים ושלשה באים בעין אחד, כמו "שרר" מן "תשתרר" (במ' טז,יג), ובראב"ע: "שורר בביתו – מושל באשתו". ובשמות כג,כא: כי הנה "שורר בביתו" – "כי שרית עם אלהים" (בר' לב,כח).

ובמגילה יב ע"ב: "אפילו קרחא בביתיה פרדשכא להוי". פירש רש"י פקיד ונגיד, ובשבת צד ע"א פירש רש"י סרדיוט, והוא גם מין שר, ועי' גם רמב"ם אישות פט"ז ה"כ ובמ"מ.

ואף אם הרוקח בפירושו מפרש לשון שרי או שירה בעי"ן ימנית, הרי היא דעה יחידאה ונגד המסורה, ולית מאן דחש לה – וכ"ש שאינו מפורש בדבריו, אלא ייתכן שפירש כן דרך דרש.

ואם באנו לחשוש לכל נוסחאות הראשונים, הרי מצינו בראב"ה ואור זרוע ב"א: "את אשר נגזר עליה" (במקום זאת), ובמ"כ, "ואת אשר כתב מרדכי עליהם" (במקום אליהם), ונוסח מדינחאי בג, "על ידי הגי" (במקום אל) וכן ביד "על יד שעשגז" ובג"ט "אל ידי עושי

המלאכה" (במקום על). ובעין הקורא הנה מביא שיש נוסח בספרים "לאבד את כל היהודים". ותיעשה המגילה כחוכא ואיטלולא, ועל הספקות הראשונים אנו מצטערים, והבו דלא להוסיף עליהם.

ויש בחששות חדשות לכל הנוסחאות שמצינו, משום החלשת המסורת, ונותן מקום לכל מיני חכמים בעיניהם כמו ר"מ מאזוז וחבריו, לחדש עוד חידושים נגד המסורת, כמו שעשו מכבר ב"האחלה" שקבעו ע"פ סברא לקראה מלרע נגד כל הספרים²⁴.

גם יש איסור הפסקה שלא לצורך, כיון שהלכה פסוקה לקרות בסי"ן. גם אם תתפשט הנהגה זו לקרות פעמיים, יש לחוש שחלק מהקוראים יחזרו על רק חלק מהפסוק, ובוה עלולים לקלקל פשט הפסוק ולהפסיד הקריאה.

ועוד, בפרט במלה הזאת, אם תתפשט ההנהגה לקרות שורר פעמים, הרי זה מחזק את הטעות של רש"ע מבעלזא, ויש מקומות שאינם חוששים לקרות בסי"ן שמאלית (כמו שעשמעתי מעשה בראחב כאן בבני-ברק, שסירבו לקרות בסי"ן), ולעולם לא יחזרו מטעותם.

עכ"פ להלכה אין ספק שאין לחוש לקריאה בסי"ן ימנית – והקורא בסי"ן ימנית לבד לא יצא, ובירך ברכה לבטלה וצריך לחזור ולקרות בברכה – וזה ברור. ע"כ דברי הרב דויד יצחקי נר"ו.

ב ב בתולות: ל, מ"ש, מ"ג מה' קמח יב, מ"ג א' י"ב כג ד. בתולות: ד

מאורות נתן: בתולות כולם מלדמ"ל [= מלא דמלא] כו

מנחת שי: נערות בתולות - חזינא פלוגתא ביני ספרי, במקצתהון מלא וא"ו קדמאח וחסר וא"ו בתראח, ובמקצתהון מלא דמלא, ולפום מאי דאיתא במסרה דילן תהלים (מזמור קמח) מלא דמלא כתיב, וכל מגלת אסתר דכוותיה, וחזינא נמי מסרה אחריתי כתיבת ידא בתהלים (מח טו) ודא היא סימן רוממתי בתולות (ישעיהו כג, ד) בתולות אחרית (תהלים מה, טו). בחזורים וגם בתולות (תהלים קמח, יב). אלן מליין. וכל מגלת אסתר דכוותהון מליין, וכל שאר קרייא בתולות כתיב בר מן חד כתיב בתולות, ותירוש ינובב בתולות (זכריה ט, יז) עכ"ל. ואף על גב דאיכא פלוגתא טובא ביני אלן מוראתא, נקוט מיהא חדא בהנך דמגלת אסתר דאזלי בחדא שיטתא, וכולהו סבירא להו דכולהון מלאים:

ב ג מראה: ל. מראה: ד ניכר הדבר שניקוד ונציה מוטעה.

תמרקיהו: ד, מ"ש, מ"ק-ל. תמרקיהו: ל"ה הערה 9 כן גם בכ"י ששן 1053.

הערה 13 וכן בכ"י Cambridge Add. 1753.

מנחת שי: תמרקיהו – כן כתיב:

ב ה כן (ו): ל. כן: ד משונה למדיי, ונציה משאיר מלה ללא טעם ואינו מקיף למלה הבאה.

ב ו נכודנצרי: ד"ט, מ"ר נכ"ט. נכודנצרי: ל הכתיב של לנינגרד דומה לכתיב בנביאים.

ב ח ובהקבץ: לד. ובהקבץ: מ"ש? הגעיא בוי"ו אינה מוזכרת כאן, בלנינגרד יש.

קמחי²⁵: רש"ש: הוא"ו במתג ואריכת המתג מביא החטף שלאחריו לקרוא ח"פ. מ"ש קמחי: כן

וממשיך פרופ' עופר: מקורות: ובהקבץ ל, ש"י. ובהקבץ (כלי מתג) ד.

²⁴ אין הכוונה כאן לקנתר אלא לאפרושי מאיסורא ומשיבושא.

²⁵ הרב שכנא ילין אביו של הי"פה עינים' שלח את חתנו הרב קמחי לארם צובה לברר את נוסח כתר ארם צובה, בעיקר בעניין פתוחות וסתומות בכל המקרא, אך גם בענייני נוסח אחרים. כאן (ובמקומות נוספים) מובאת השאלה והתשובה בתוספת הערות ומקורות מאת פרופ' יוסף עופר.

מנחת שי: ובהקבץ נערות רבות - בספרי ספרד הוא"ו במתג. וכן בספר דקדוק ישן כתוב יד שחיה בבית מדרשו של דודי מאד נעלה ריש גולה זריש מתיבתא כמוחר"ר משה קויס מזרי זרבי זעוק"ל, מצאתי כתוב לשון זה, ובהקבץ נערות רבות הוא"ו מתוגה בכל דוקנים, ואריכות המתג מביא החטף של אחריו לקריאת חטף פתח עכ"ל. ועיין מה שכתבתי בשופטים (ה) בשם ר' אליה המדקדק, ועוד אזכיר זה במאמר המאריך בעזרת ארך אפים: העדות על נוסח הכתר הוא רק על הגעיא ולא על החטף.

שאלה שהפניתי לכמה חברים. הרב ילין שואל אם בכא"צ הוי"ו במתג, והבי"ת בחט"פ כדעה המובאת במנחת שי.

תשובת קמחי: כן

שא"לתי, האם זה מתפרש כעדות על ח"פ בכתר ארם צובה?

או רק אישור על הגעיא?

לענ"ד תפוס לשון אחרון.

אבל אני שואל את המבינים איש לפי מהללו

בברכה ובכבוד רב

טעמי תורה: מעיד רק על הגעיא ולא על החטף פתח.

– כי הלשון היא שאריכות המתג מביא החטף שאחריו לקרוא ח"פ, ולא להינקד ח"פ.

– כי דרך הכתר לסמן חטף חיריק לפני גרונית חרוקה, ולא חטף פתח, ואין בו אף פעם חטף פתח לפני גרונית חרוקה.

והאמת היא שגם בשאר ספרים לא מצוי חטף פתח לפני גרונית חרוקה, משום שלפני גרונית חרוקה שווא נע אינו נהגה כחטף פתח, ואין שום טעם לסימון זה.

ולכאורה זה גם מוכיח שמה שמביא מנחת שי בשם ספר דקדוק ישן הוא טעות של מחבר ספר דקדוק ישן שחשב שמחמת המתג הוא נקרא בחטף פתח, אך טעה בזה בתרתי. א. שלא שית ליבו שגם אם הוא מניע אינו נקרא כאן בחטף פתח. ב. שכאן אינו ראה שהוא מניע את השווא (משום שבתיבה ארוכה המתג אינו מוכיח על נעות השווא. ומוכה מלשון מנחת שי שלא כתב שהוא בח"פ ע"פ ספרים שניקדו כן, אלא שכתב מעצמו שהמתג גורם לקרוא את האות שאחריו בח"פ).

ד"ר רפאל זר: אני מסכים עם טעמי. ולכן יש להבין: "מביא החטף (=השווא) שאחריו..."
ר"ז.

טעמי תורה: 'מביא החטף שאחריו...' הוא ציטוט ממנחת שי שציטט מספר דקדוק ישן, וזה בדיוק מה שכתבתי שזו טעות של מחבר ספר דקדוק ישן.

אני: אולי אותו ספר דקדוק מכנה שווא – חטף.

הרב דויד יצחקי נר"ו: רו"ה במגילת מאירת עינים (הערות על "עין הקורא" ליהב"י הנקדן) כותב: או"ה במתגים הכבדים אשר לו הזכיר עמהם ובהקבץ (במתג ושא פשוט) ועיין מאור עינים דברים כ"ה נ"ז גם במשפטי הטעמי דף נ"ח א' ובכ"י הבי"ת בח"פ. עכ"ל. וכן הדפיס בפנים. אלא שברור דעת יהב"י שהשווא נח מפני הגעיא הכבדה, וכן עיקר לענ"ד אלא דקשה לי להאריך. בברכת פורים שמחים.

פרופ' יוסף עופר נר"ו: יש להבהיר: השאלה המקורית ששאל אליהו לוין התייחסה לכתר ארם צובה, ולעדוהו של קמחי, שרק הוא ראה את הכתר. גם לי נראה שאת תשובתו 'כן' יש לפרש כעדות על הגעיה בלבד.

הדיון על כוונת מנחת ש"י ועל ספר דקדוק ישן הוא דיון נפרד, ומכל מקום איננו קשור לכתר ארם צובה.

פורים שמח,

יוסף עופר

ב יד **שַׁעֲשֻׁנוּ: ד.** **שַׁעֲשֻׁנוּ: ל.** **שַׁעֲשֻׁנוּ: ל.** **שַׁעֲשֻׁנוּ: ד** הערה 9 כן גם בכ"י ששון 1053.
ונציה מנקד את העי"ן בפתח, וגם מוסיף דגש קל בגימ'ל; לניגוד ושון מנקדים את העי"ן
בחטף-פתח, מה שאינו אפשרי לפי המקובל אצלנו. כפי הנראה המלה במקורה היא **שַׁעֲשֻׁנוּ**,
כמו **אֶשְׁכֵּנוּ** (בראשית י, ג) **לְאֶשְׁכֵּנוּ** (דניאל א, ג) ובגלל קושי לקרוא גרונית בשווא קיבלה העי"ן פתח
כמו יַעֲבֹדוּ. לכן אין מקום לדגש, וכאמור החטף אינו אפשרי²⁶. לכן למסקנה: **שַׁעֲשֻׁנוּ**.

ב טו **בת-אביתיל: ל.** **אביתיל: ד** ונציה מוסיף מקף.

ב יז **יאָהב: ל, מ-ש. יאָהב: ד** בוונציה שווא במקום חטף סגול.
מנחת שי: ויאָהב האל"ף בחטף-סגול.
הבתולות: ד,נו, מ-ש, ב, מ-ק-ל-א תה' מה טו, **רַו־ה סִר ע' 40** הערה 2. **הבתולות: ל**
הערה 34 אין זו ראייה גמורה; שהרי אפשר, שמ"ק זו מתייחסת רק לחיבת 'בתולות', להוציא 'הבתולות'.

ב כא **יושבני: מ-ש, מ-ק-ל-ד יט. ישב: לד** מאורות נתן: יושב מו [=מלא וי"] כן
ונציה ולניגוד גורסים בניגוד למסורה שלהם, גם קמברג' מצטרף לנוסח המנחת שי.
מנחת שי: במקצת מדוייקים מלא וא"ו. וכן נכון דבהדיא נמסר על פסוק ובהקבץ בתולות
שנית ומרדכי ישב לית חסר בסיפרא. ובמסרא רבתא נמי נמסר כל יושב מלאים וחסרים
דכולא קריא ובסיפא דמסרא נמסר וא' חסר במגלת אסתר ובהקבץ בתולות:

ג א **יָנְשָׁאוּ: ל, מ-ש. יָנְשָׁאוּ: ד** מודעת זאת שבבוא וי"ו ההיפוך לעבר היא מדגישה את
אותיות 'יתן'²⁷ שאחריה. אבל אם היו"ד היא בשוא כגון בבנינים פיעל ופועל, אין היא
נדגשת. כאן ונציה מדגיש 'לחומרה'.
מנחת שי: אין דגש ביו"ד בספרים כתובי יד מדוייקים ובדפוסים קדמונים:

ג טו **שושן: ל, מ-ג-אלד תה' ס א. שושן: ד** קמחי: **שושן < שושן • קמחי: ב"כ בקמץ**
הכלל הוא כאשר שושן היא לבדה ללא סמיכות השי"ן השניה בקמץ, בסמיכות היא בפתח.
אבל שיבוש זה בוונציה מטעה עד היום חלק מהקוראים. קמחי מאשר שבכתר ארם צובה
השי"ן בקמץ כדון.

ד א **גדולה: ד, מ-ש, מ-ג, מ-ג-ל סופ' טו יח. גדלה: ל**
מנחת שי: גדולה - חגדולה. כולחון מלאים ו':
דברי המנחת שי תומכים בנוסח המלא, אבל לעצמם אינם מובנים לי.

ד ז **לשקול: ל. לשקול: ד** כדאי להשוות את שתי ההטעמות.
לניגוד: **אֲשֶׁר אָמַר הָמָן לְשָׁקוֹל עַל-גִּנְיָ הַמֶּלֶךְ בִּיהוּדִים לְאַבְדָּם:**
ונציה: **אֲשֶׁר אָמַר הָמָן לְשָׁקוֹל עַל-גִּנְיָ הַמֶּלֶךְ בִּיהוּדִים לְאַבְדָּם:**
מבחינת הפיסוק הרי לניגוד מסתבר הרבה יותר
כך מתחלק קטע הפסוק לפי לניגוד
[אֲשֶׁר אָמַר הָמָן לְשָׁקוֹל עַל-גִּנְיָ הַמֶּלֶךְ בִּיהוּדִים לְאַבְדָּם]

²⁶ כללי הניקוד שלנו לא כל-כך מחייבים את המסרנים, מסתבר שכוונת החטף בלניגוד להראות שפתח זה
תמורת שווא.

²⁷ האל"ף אינה נדגשת, ולכן היו"ו בקמץ - תשלום דגש.

חלוקה פנימית {אֲשֶׁר אָמַר הָמָן} [לְשָׁקוֹל] עַל-גִּנְיָ הַמֶּלֶךְ [בִּיהוּדִיִּים בִּיהוּדִים] לְאַבְדָּם:
המפסיק הגדול ביותר הוא הטיפחא לפני הסוף, ושני קטעים טפלים, והפסק קל לְשָׁקוֹל.
ונציה: [אֲשֶׁר אָמַר הָמָן לְשָׁקוֹל] [עַל-גִּנְיָ הַמֶּלֶךְ בִּיהוּדִיִּים בִּיהוּדִים] לְאַבְדָּם:
מסתבר הרבה יותר לשייך את לשקול להמשך מאשר להמין.

ד ט **וּבֹא: ל, מִשֵּׁי, מִג יח' מ, מִק־ל ה ה; ו א. וּבֹא: ד**

מנחת שי: וּבֹא הַתָּךְ - בספר אחד כתוב יד וּבֹא הַתָּךְ חסר וּאִי, ומסרא דיליה ב' חסר
בסיפרא, וְסִימָן וּבֹא הַתָּךְ, וּבֹא הַמֶּלֶךְ וְהָמָן (אסתר ה, ה). אבל בספרים אחרים וּבֹא הָמָן מלא
וּאִי, וכן במסרה גדולה שמואל (א ד) וּחִזְקָאֵל (מ), כל מגלת אסתר מלא בר מן ב' חסרים
וְסִימָן אל המשתה אשר עשתה אסתר. וּבֹא הַמֶּלֶךְ וְהָמָן לְשָׁתוֹת (אסתר ז, א):

ד , **וּתְאִמַּר אֶסְתֵּר לַהֲתָךְ: ל. וּתְאִמַּר אֶסְתֵּר לַהֲתָךְ: ד** כ"י ששון כמו לנינגרד.
לפי לנינגרד אין בפסוק זה אתנח.

ד יא **וְעַם-מְדִינָתוֹ: ל. וְעַם: ד** מקף או טעם מחבר, ששון מצטרף גם כאן ללנינגרד.
ידעיים: מִשֵּׁי, רוּוִיָּה סִיד ע' 76 הערה 4, מִיר ירג, מִק־א דה"ב ב, מִג־ל קה"ד יו. יודעים: לד,
מחלוקת כתיב, כ"י התומכים בכתיב החסר הם ששון וקמברייג²⁸.
מנחת שי: מדינות המלך ידעיים - במקצת מדוייקים חסר וּאִי, וכן נכון כי לא נמנה במסרה
רבנא עם ד' יודעים מלא וּאִי:

ד יד **תַּחֲרִישִׁי: לד. תַּחֲרִישִׁי: מִשֵּׁי:**

מנחת שי: תַּחֲרִישִׁי - מלעיל. וכן כתב בעל לזית חן (סוף פרק כג מהשער השלישי).
ובספרים מדוייקים כתובי יד מספרד בשתי זרקאות, ועיין מה שכתבתי בפרשת בא על
וְכָכָה (שמות יב, יא). כאן יובאו דברי המ"ש בפרשת בוא עם הערות צבי בצר ז"ל.

וְכָכָה תֹאכְלוּ אֹתוֹ: כתב ^{כח}רד"ק בשרש כה שחמסורת כת' עליו ל' כוונתה מלרע, וכן
העתיק דבריו בעל ^{כט}מכלל יופי. אבל מהר"ר ^למשה פרוניצ'צ'ל ז"ל כתב, זל"ש, ובמסורת
שאצלנו בדפוס וגם בכתיבת יד כת' עליו, ב', וחברו בנחמיה ה' י"ג (וְכָכָה יִהְיֶה נְעוֹר וְרָק)
והוא מלעיל. משמע שגם וככה תאכלו אתו מלעיל. וכן מצאתי עליו בספרי י"שני שתי
זרקאות להורות שהוא מלעיל, כי הזרקא תמיד בסוף המלה, והקדימו לה האחרת להורות
על קריאת המלה שהיא מלעיל, והוא כזה, וְכָכָה עכ"ל. גם בעל ^{לב}רב פעלים בשער המלים
הביא מסרה הנזכרת, ואח"כ כתב ואם כן הקורא וככה תאכלו אתו מלרע תועה מדרך
השכל כי זה"א נוספת, שכך חז"ל נשתמשו הרבה בלשון כך וכך, ודומה לו במשקלו ^{לד}אֶן
הלכתם, ^{לד}עד אֶן תמלל אלה, שבבואם זה"א נוספת רובם מלעיל, ^{לד}אֶן הלך דודך אֶן פנה
דודך, ^{לד}עד אֶן ינאצוני העם הזה ועד אֶן לא יאמינו בי, וב' מהם הנמצאי דרך זרות מלרע

²⁸ כ"י תימני של כתובים אהוב על ר"מ ברויאר.

^{כח} רד"ק: שרשים, כ"ה, 157 ע"ב.

^{כט} מכלל יופי: על אתר, יח ע"ד.

^ל משה פרוניצ'צ'ל: משה פרוניצ'צ'ל כתב חיבור על כללי הדקדוק, והוא שיר שתחילתו 'בשם קדמון' (ונציה
שנ"ז), אולם הדברים שמביא כאן נורצ'י משמו אינם כלולים בחיבור הזה.

^{לב} רב פעלים: שער המלים, 'ככה', 239 ע"א.

^{לד} אֶן הלכתם: שמואל א י יד.

^{לד} עד אֶן תמלל: איוב ח ב.

^{לד} אֶן הלך... אֶן פנה: שח"ש ו א.

^{לד} עד אֶן ינאצוני... ועד אֶן: במ' יד יא.

כבר העיד בעל המסורת עליהם, שהם ^{נז}אָנָה אנחנו עולים, ^{נח}אָנָה אלך מרוחק, ועל אלה ב' וככה, היה לו לומר ב', א' מלעיל וא' מלרע, כמו שהעיד על מלת יאבד ב', א' מלעיל ^{נב}יאבד יום אולד בו, וא' מלרע ^סיאבד לב המלך והשרים, ^{סא}ולא יקחך לבך לקרות וככה מלרע בעבור הזרקא שבאותה אחרונה, כי כן מנהג הזרקא והתרסא והסגולה לבוא כל א' מהם בסוף תיבה אפי' בתיבה מלעיל, וכן תלשא בראש התיבה אפי' בתיבה מלרע, תבקשם וכן תמצאם, ^{סב}ע"כ. ורוב דברי' אלה העתיקם בעל ^{סג}לזית חן בשער ט' פרק ה' בביאור המלות המתחילות מכ"ף, והסכים לדבריו. ועיין ^{סד}מ"ש בסוף פ' ויצא על ואם אתה. ³² [וְכָכָה]. למעשה מנהג כתבי היד למעט בסימון הכפול של הטעמים המוצבים שלא במקום הנגינה, למעט פשוטא שרגילים לאותה כפולה. יש הוצאות כמו רדלהיים וקורן המרבים בזה כדי להקל על הלומד ולהדריכו.

ה ב ויהי כראות: ל, ב"א. כראות: ד, מ"ש! הערה 35 בין החילופים הכלליים שבראש ספר החילופים. מנחת שי: ויהי כראות המלך - בספרי ספרד הכ"ף דגושה ומתחלפת כראות, ועיין מה שכתבתי בשופטים ז':

מנחת שי שופטים ז טו: וְיִהְיֶה כְּשִׁמְעַע - ברוב הספרים הכ"ף דגושה ומצאתי כתוב בספר א' מדקדוק ישן כ"י זה הכלל כל ויהי של תלשא קטנה וראש תיבה שלאחריו כ"ף היא נדגשת כגון ויהי כראות המלך ומלכים א' י"ג ומלכים ב' ט"ז. ויהי כשמוע לבן וכן הרבה. **ומפני חוגן חקריאח תקנו לבטל חוק יחז"א** ע"כ. ועיין מ"ש בפרשת וירא על ויהי כהוציאם (בראשית יט, יז) ושמאל א' י' ומלכים א' י"ג:

מנחת שי בראשית יט יז עם הערות צבי בצר: **ויהי כהוציאם:** ^{לז}לבן אשר הכ"ף רפה. וכן כת' ^{לח}רד"ק מכלול דף ק"ז, שכתו' ^{לז}במסורת כל כהוציאם כשמוע ודומיהם סמוך לתלשא, לבן אשר רפה, ודגש לבן נפתלי, עכ"ל. זאת התלשא שבסוף התיבה היא שאנו קור' אותה תרסא או תלישא קטנה, ואין לה דין מפסיק אף על פי שיש לה נעימה, לפי שנקשרת ומתגלגלת בנעימת' עם התיב' שאחריה. ועיין ^{לז}מ"ש בשופט' ז, על ויהי כשמוע ג'דעון. ⁷² [וְיִהְיֶה כְּהוֹצִיאָם].

^{נז} אָנָה אנחנו עולים: דב' א כח.

^{נח} אָנָה אלך מרוחק: תהי' קלט ז.

^{נב} יאבד יום: איוב ג ג.

^ס יאבד לב המלך: יר' ד ט.

^{סא} ולא יקחך לבך... שבאותה האחרונה: לשונו של בעל רב פעלים היא 'ואין ראייה על טעם הזרקא שהוא באות אחרון של וככה תאכלו אותו, ונורצי העדיף להביא את לשונו של בעל לזית חן, שהיא ברורה יותר.

^{סב} ע"כ: עד כאן דברי רב פעלים.

^{סג} לזית חן: שער תשיעי פרק ה, צט ע"ב.

^{סד} מ"ש: בבר' לא נב ('ואם אתה').

³² מן המשפט האחרון בדברי נורצי משתמע שהכרעו בשאלת סימון הזרקא במילה מלעילית נמצא בבר' לא נב ('ואם אתה'). מדבריו שם עולה שספרי ספרד מסמנים תלישא אחת בלבד, אך זרקא (ופשוטא) הם נוחגים לסמן פעמיים. סימונה הכפול של הזרקא בספרי ספרד מובא גם בדבריו באס' ד יד ('תחרישי') ובד"ה ב יט ב ('בן חנני'). אך נראה שדרכו של נורצי בעניין זה אינה כדרכם של ספרי ספרד. בתשע תיבות עסק בשאלה זו בחיבורו: כ"שמעת (בר' ג ז), טרס (בר' יט ד), טרס (בר' כד טז), בארץ (בר' מז ד), וככה (שמי' יב יא), אבינו (במ' כז ג), ובאו (יר' לא יא), תחרישי (אס' ד יד), בן-חנני (ד"ה ב יט ב). רק בשתיים מהן ציין סימן זרקא כפול: וככה, תחרישי. שיטתו של נורצי היא אפוא סימון זרקא אחת, ורק בשני מקומות שבהם חזו לפניו, כנראה, עדויות מוצקות ביותר לסימון כפול, חרג מנוהגו.

^{לז} לבן אשר: חילופים - ד.

^{לח} רד"ק: מכלול, פ ע"א.

^{לז} במסורת: השוואה: חילופים, ליפשיץ, עמ' ד.

^{לז} מ"ש: מ"ש שופ' ז טז (ויחזי כשמוע').

⁷² ראח דבריי לחלן, בר' כט יג (ויחזי כשמוע').

מנחת שי בראשית כט יג **וַיְהִי כְּשֶׁמַּעַ: בְּסִיחַ חֲכָ"ף דְּגוּשָׁה, וּמִתְחַלֵּף כְּשֶׁמַּעַ. וְעֵיין מ"ש**
בפ' וירא על ויהי כהוציאם, ושופטי' ז', על ויהי כשמע גדעון.¹⁰⁵ [וַיְהִי כְּשֶׁמַּעַ].
 לפי כללי יהו"א (אהו"י) אותיות בגד-כפת בראש מלה אחרי הברה פתוחה בטעם מחבר הם
 ללא דגש. תלישא קטנה היא טעם מחבר. כאן לפי בן-נפתלי מדגישים בכל זאת. **הלכה**
למעשה כמוכן נוהגים לפי בן אשר.

ה ח **אָעֶשָׂה (2): ל. אָעֶשָׂה: ד**
 ניקוד אעשה בשווא ולא בחטף מופיע בכמה גרסאות גם במקומות
 אחרים. וכך הובא בפרשת ויחי עז

מז ל **אָעֶשָׂה: לשש. אָעֶשָׂה: ד, מ"ש**
 ונציה מנקד בשווא נח.

מנחת שי: **אָנְכִי אָעֶשָׂה:** בספרי ספרד הישנים מצאתי העי"ן בשווא לבדו, ובמקצ' גליוניהם
 כתוב עליו יפה נקוד בשווא. וכ"כ בעל א"ת. [אָעֶשָׂה].

מגליון ויחי סח: מגליון סז וכל פרשה שנשנתה לא נשנתה אלא כיון שנחתחדש בה. מז ל **אָנְכִי**
אָעֶשָׂה כְּדַבְּרָךְ: הניקוד הרגיל הדקדוקי של המילה אעשה עי"ן בחטף סגול, לכן מי שמנקד
 לא-כך עליו להביא ראיה.

בחומשים הרגילים מנוקד בחטף סגול, כן גם בכ"י לנינגרד, בתנ"ך ירושלים תשי"ג ובתנ"ך
 ברויאר מוסד וחורב, וכתר בר-אילן.

מנחת ש"י: **אָנְכִי אָעֶשָׂה.** בס"ס [=ספרי ספרד] הישנים מצאתי העי"ן בשווא לבדו ובמקצת
 גליוניהם כתוב עליו יפה נקוד בשווא ע"כ. וכ"כ בעל א"ת [=אור תורה]:

רוו"ה (בהערותיו לעין הקורא): או"ה [=אמר וולף היידנהיים]: **אָעֶשָׂה** העי"ן בשווא לבדו בס"ס לפי
 עדות בעל א"ת ומנחת שי. והוא תימה גדולה שלא ראינו לאחד מן המחברים הקדמונים שהזכיר
 הזרות הזה. גם מחבר דילן [=יהב"], מדקדק קדום] שתק, ואין זה מדרכו לשתוק במקום מחלוקת.
 לכן לבי מהסס בו. ומה גם שבכל הדפוסים הקדמונים זולת רפ"ו בכולם העין בחטף סגול ככל
חבריו, וכן בכ"י, גם בשל נ"ד גם בחומש קטן כ"י ספרדי. ומכל מקום לא רציתי לצאת מעקבות
 בעל א"ת ומ"ש מפני המחלוקת. ע"כ.

יש להצטער על כך. בדרך כלל הוא פוסק כיהב"י נגד האור תורה, אבל כאן כיון שיהב"י
 סתם אף שכנראה הוא חולק על האור תורה – הוא הלך בעקבות האור תורה, ותנ"ך קורן
 לשיטתם הלכו אחר רוו"ה.

"מסורת הקריאה" הצטרף לדעת המ"ש, וליתא לדבריו.

מכתב מהרב יצחקי: שלוכט"ס,

מצאתי בכ"י ספרדי שיש לו קצת הערות מסורה בגליון: על שמות ג, כ על תיבת אעשה מסר:
 ג' כדברך ומחר ודין – והם בראשית מזל; ואסתר ה.ח. כלומר הוא מוסר ג' בשו"א פשוט – וכך הם
 כתובים באותו כ"י. עכ"פ מסורה זו תומכת המנ"ש ואו"ת ורוו"ה. אלא שלא מפי המסורה הזאת אנו חיים.
ובתנ"ך רש"י יעלין יש עדות בשם הכתר שהעי"ן בחטף סגול ל.

נזכה לשנה הבאה לחגוג י' בטבת בששון ובשמחה.

בברכה

[א"ה: רציתי לבוא במילים קצרות להסביר את כוונת ידידנו. בספרינו המדויקים נמצא
 "אָעֶשָׂה" כולל בתוספת אותיות שימוש בתשעים מקומות וכולם העי"ן בחטף סגול. אבל
 בספרים שמדברים עליהם האור תורה והמנחת ש"י בחלק מהפסוקים העי"ן בשווא, והספר
 המוזכר במכתב הוא בעל המסורת הזו.

¹⁰⁵ מ"ש: מ"ש ברי' יט ז' (ויהי כהוציאם); שופ' ז טו (ויהי כשמע').

¹⁰⁵ בברי' יט ז' קבע נורצ'י שחכ"ף רפה, ואילו בשופ' ז טו קבע שחכ"ף דגושה. ככלל, ב'כשמע' נורצ'י אימץ
 כנראה את הכלל שמצא ב'ספר דקדוק ישן', שאותו הביא בשופ' ז טו (כך למשל ברי' לט יט; יהו' ז כ; י א;
 מל"ב ו ל). ולפי חכ"ף שאחרי 'ויהי' דגושה, והוא חרג מנוהגו במקומות שנוסח ב"א מורה על ריפוי (ראה
 למשל מל"א יג ד; יד ו).

לפני קרוב לשלושים שנה התגלה בירושלים ספר תנ"ך (בדפוס) ובו רשימות פתוחות וסתומות בכתר ארם צובא, כי המציין במקום לציין פרק ופסוק העדיף, כדי להימנע מטעויות, לציין בתנ"ך במקום המדויק ממש. בבדיקתו הוא ציין גם כתיבים וניקודים חריגים או מסופקים. ספר זה הוא רפואה נוספת שזכה לה עם ישראל בהקדמה למכה של אובדן חלק מכתר ארם צובא, בעבר הבאנו מהרשימות הנ"ל בענין מחלוקות כתיב ספר התורה במקומות מסוימים. היוזמה לבדיקה זו באה מהרב שכנא ילין ז"ל אבי הגאון ר' אריה ליב ילין בעל "יפה עינים" בתלמוד וילנא המציין למקבילות בירושלמי ובמדרשים. הוא עלה ארצה והתכוון לנסוע לארם צובא (חלב שבסוריה) להכין רשימת פתוחות וסתומות בנביאים, הוא אף השיג מכתבי המלצה מגדולי ירושלים לפני מאה וחמישים שנה כמו הגאון ר' זונדל סלנט וחתנו הרב שמואל סלנט ז"ל. בפועל נשלח חתנו הרב יהושע קמחי ז"ל, והוא שהכין את הרשימה שהעתק ממנה התגלה לפני כשלושים שנה בירושלים. רשימות תנ"ך ילין נערכו ע"י פרופ' יוסף עופר ופורסמו בספר היובל של ר' מרדכי ברויאר ז"ל²⁹.
נוכל להחליט אם כן ללא היסוס שספרינו המדויקים ובראשם כתר ארם צובא מכריעים נגד הניקוד החריג של האור תורה.
<<ולמסקנה: אַעֲשֶׂה עִי' בַחטָף-סְגוּל. >>

ה יא וְשָׂאוּ לִי. וְשָׂאוּ ד מודעת זאת שדגש בנין פיעל מושמט לעתים כאשר עי' הפועל בשוא. למשל מְבַקְּשִׁים (שמות י, יא ועוד) מְלַאֵךְ (במדבר לב, יא). בפועל נ.ש.א. לפעמים מושמט הדגש של פ"נ וְשָׂאוּ (שמות כח, מג ועוד). לכן אין להתפלא על ונציה שהשמיט דגש זה כאן.
עם זאת אין ספק שנוסח הדגש יותר נכון. השווה לעיל ג א וַיִּנְשָׂאָהּ.

ה יד וְבָא-עַם-הַמֶּלֶךְ י: ל. וְבָא ד גם כאן ששון מצטרף ללנינגרד. געיא והקפה ולא מרכא.

עד כאן לשנה זו, אני מקווה להשלים בעתיד את כל המגילה. ועוד חזון למועד.

י ג וְרָצוּי לְרֹב אַחֲיוּ בֹא לִידֵי בִיטוּי יַעֲקֹב עֲצִיּוֹן שֶׁבֶת בִּשְׁבָתוֹ תְּרוּמָה עֲזֵי פֶסוּק הַסִּיּוֹם עַל מַגִּילַת אֶסְתֵּר יִכּוֹל לְהַשְׁאִיר טַעַם מַעֲט מִרִּיר בִּפְהִי: "כִּי מְרִדְכִי הִיְחַדְדִּי מִשְׁנֵה לְמֶלֶךְ אַחְשֵׁרוּשׁ וְגָדוֹל לְיַהֲוָדִים וְרָצוּי לְרֹב אַחֲיוּ". לרוב אחיו? על אף הישועה הגדולה – עדיין רק רוב אחיו רצו בו ולא כולם? ואכן, ידועה דרשת הגמרא במסכת מגילה: "ורצו לרב אחיו". לרוב אחיו – ולא לכל אחיו. מלמד שפירשו ממנו מקצת סנהדרין".
ברם, נראה שפשט הפסוקים כלל אינו מכוון לרוב שפירשו 'החלק הגדול' – אלא לרוב שפירשו פשוט 'הרבה'. "רוב אחיו" פירושו 'אחיו הרבים'. בדומה, כשבמגילה מסופר על המן שדיווח לאוהביו על "כְּבוֹד עֲשָׂרָה וְרֹב בָּנָיו" (אסתר ה, יא) – אין הכוונה שסיפר רק על חלק מבניו, אלא על בניו הרבים, מפרשונדתא ועד ויזתא³⁰.
למעשה, דרשה זו על חז"ל מעקפת תופעה רחבה, והיא דרשה של חכמינו על פי המשמע הלשוני שהיה מקובל אצלם, על אף שבמקרא המשמע היה שונה ברב או במעט. המילה 'רוב' מופיעה לרוב בתנ"ך, למעלה מ-150 פעם – אך תמיד משמעה הוא 'הרבה' ולא 'החלק הגדול ביותר'. המשמע הרגיל אצלנו למילה זו, כמו בצירוף 'שלטון הרוב', מקורו בלשון חכמים. אף במשנה מופיעה המילה רוב פעמים הרבה, אך ברוב הגדול של המקרים משמעה הוא 'החלק הגדול'. כך לדוגמה שנינו במסכת כלאיים פרק ט: "צמר גמלים וצמר רחלים שטרפן זה בזה

²⁹ בקובץ משנת סח נפרסם על העלאת רשימות מאורות נתן וקמחי למרשת. ואכן הם נמצאים במכון 'דעת'.

³⁰ א"ה: לפי חז"ל היו בנים רבים נוספים.

– אם רוב מן הגמלים מותר, ואם רוב מן הרחלים אסור. מחצה למחצה אסור”
(כוונת המשנה ללמד שאם רוב הצמר בא מן הגמלים – מותר לערב אותו בפשתן ואין בכך משום כלאיים).

אף שחכמים היו מודעים היטב להבדלים שבין העברית שנהגה בזמנם לזו שבמקרא (בכמה מקומות משמיעים חכמינו את הכלל “לשון תורה לעצמה, לשון חכמים לעצמם”) – הם לא נמנעו מלדרוש את המקרא על פי חידושי לשונם. כך למשל מלמד ר’ אמי במסכת חגיגה: “אין מוסרין דברי תורה לנכרי, שנאמר ‘לא עשה כן לכל גוי ומשפטים בל ידעום’”. המילה גוי כידוע משמשת במקרא במשמע ‘עם’, ואילו בלשון חכמים מובנה הרגיל הוא ‘נכרי’, ‘בן עם זר’, וכמו בלשוננו כיום. ר’ אמי ודאי לא ביקש להוציא את הפסוק מפשטו, ולפרש ש‘גוי’ בפסוק הוא איש נכרי – אך בעולם הדרשה הגבולות פתוחים וגמישים יותר, ופעמים הרבה מיוסד המדרש על המשמע המחודש.

לפעמים גם לשון יון.

יש לכם שאלות בענייני לשון?

מוזמנים לפנות: yetsion@gmail.com

מכתב שנשלח בעבר למערכת כמה מקומות

למערכת שלום!

בהתקרב ימי הפורים רציתי להתריע על שני עיוותי הצנזור שנכנסו לסידורים.
אחד מהם נוגע לדינא שאינו מקוים עקב הצנזור.

א. בסליחות לתענית אסתר, בפזמון במתי מספר בבית לפני האחרון בחלק מהסידורים: השיבנו למנוחתך כי ידך לא תקצר. במקור: בְּאַפָּךָ קִיַּמָּה עַל הַצֹּרֵר הַצָּר.
ובבית האחרון: לוֹחֲצִינוּ יִשְׁלִימוּ אֶתְנוּ (!) ועוונותינו תשליך במצולה. גם מי שלא מבין בנושא יבין שאסור לומר כן, ועדיף לא לומר כלום מלומר את זה.
במקור: לוֹחֲצִינוּ הַמַּעַד וּמִלֵּאם חֲלָחֶלֶת.

ב. וכבר נתנו דוגמא של דינא שאינו מקוים עקב השמטת הצנזור והוא:

באו"ח סי' תר"צ סעיף טז צריך שיאמר 'ארור המן ברוך מרדכי ארורה זרש ברוכה אסתר ארורים כל וכו' ברוכים כל וכו'! מהו ה'וכו'? מנהג אשכנזים לשיר שושנת יעקב[שהוא הסיום של אותיות ש' ות' של אשר הניא], ואחריו בחרוזים ארור המן וכו' ובסידורים לא נדפס אחר כך. אבל שרים, ארורים כל הרשעים ברוכים כל הצדיקים. ובאמת ברא"ש בטור וברבנו ירוחם כתוב: אַרְוִירִים כָּל

הַעֲרָלִים בְּרוּכִים כָּל יִשְׂרָאֵל. וּמִי שֶׁאָמַר אוֹ שֶׁר אֲרוּרִים
כָּל הַרְשָׁעִים אֵינּוּ מִקֵּיִם דִּין מִהַשְׁלַחַן עֶרֶךְ וּמוֹבָא בְּרָא"ש
מכ"י הלא מצונזר וברבנו ירוחם ובטור.
ויבוא על הברכה הרב צבי כוהן נר"ו שבמגילה המצורפת
לספרו על פורים הוא נותן את הנוסח הנכון: אֲרוּרִים כָּל
הַעֲרָלִים בְּרוּכִים כָּל יִשְׂרָאֵל.

בכבוד רב ובברכה

פֶּן לְחֶכְמָם וְיִחְכְּמוּ-עוֹד

אנא שלחו את הערותיכם!

הכתובת למשלוח: eliyahule@gmail.com

הערות מתקבלות גם באנגלית.

הודעה מאתר "לדעת" כאן תוכלו להוריד גליונות פרשת השבוע מדי שבוע (גם גליוננו מופיע

שם): <http://www.ladaat.info/gilyonot.aspx>

מאמרנו מופיע **ונשמר** באוצר החכמה בפורום דקדוק ומסורה

<http://forum.otzar.org/forums/viewtopic.php?f=45&t=10317&p=272195#p272195>

אם אתה מתעניין

בהבטים הלשוניים של התורה

(לשון המקרא, המשנה, התלמוד וכו')

אתה מוזמן להרשם (בחנם)

לקבלת דוא"ל בעניינים לשוניים

בכתובת: franklashon@gmail.com

☺ בוא להחכים את עצמך ואת שאר המכתבים ☺